

ЧОМУ НА ВІДМІНУ ВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ
КРАЇН СЕРЕДНІЙ КЛАС НЕ СТАВ ОПОРОЮ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

НОВІ ПРАВИЛА ГРИ
ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ:
ПЛЮСИ І МІНУСИ

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЯК СПОСІБ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ

Тиждень
український www.tyzhden.ua

СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК
ЖУРНАЛУ
«УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

МАНІФЕСТ ПІДПРИЄМЦЯ

**Стань киянином.
Живи у власному будинку.
Збудуй його сам.**

Що Ви купуєте

- ділянку з комунікаціями;
- архітектурний проект;
- пакет документів.

Як Ви купуєте

- індивідуалізуєте проект;
- обираєте генпідрядника;
- стаєте членом кооперативу.

Що додатково

- персональний менеджер;
- свідомий вибір технологій;
- комфортне життя в клубі.

**Ви будете свій будинок,
а ми забезпечуємо комфортне
середовище навколо нього.**

Оператор житлових клубів будуй сам™
м. Київ, вул. Рибальська, 2
+380 67 280-06-06
www.buduysam.com

Основа для середнього класу

Малий і середній бізнес є природною базою для змін та поступального розвитку держави

За всієї розмаїтості громадських організацій, форм правління, політичного ладу, вигаданих і застосовуваних людством, їх можна звести до двох загальних типів. Один із них – «пірамідальний», де на горі розміщена купка можновладців та «олігархів», які контролюють основні ресурси й реально визначають, як і в ім'я чого здійснюватиметься влада. Дещо нижче – «обслуга» правлячого класу, а на споді – знедолена, безправна і люмпенізована більшість суспільства, яка використовується як ресурс. Така організація відома з часів первісних суспільств і своїм корінням сягає в утворення зграй, у які збиралися предки людини. Однак те, що було придатним для світу тварин, не є оптимальним для розумних істот, адже в «пірамідальних» (їх ще називають «ієрархічними», «олігархічними») суспільствах неефективно розподіляється національне багатство, немає стимулів для розвитку людини, а отже, природного, повсякчасного зростання економіки.

Тому країни, які на сьогодні є найрозвиненішими і найбагатшими (як за рівнем ВВП, так і за рівнем добробуту громадян), об'єднує характерна особливість: у них реалізована принципово інша структура суспільства. Замість піраміди бачимо ромб: порівняно вузький прошарок людей, які безпосередньо здійснюють владу, однак під ними (й у взаємодії з ними) – не обмежене коло «олігархів» і прислужників, а широка база середнього класу: людей зі стабільно високими доходами, більшість яких є або власниками бізнесу, чия ініціатива забезпечує цей дохід, або професіоналами, чий навички та здібності дають змогу примножувати і рівень прибутків, і багатство країни. Порівняно з цією базою «соціальні низи» суспільств – нечисленна група, яка потребує (і частіше має її) підтримки. Сучасні країни ЄС, США, Канада, «тигри» (названі так за швидкий розвиток) Азійсько-Тихоокеанського регіону йшли до такої організації різними шляхами, але результат один: суспільства з розвиненим середнім класом, основою якого є самостійні люди, здатні своїми ініціативами, працею і вміннями забезпечити добробут, створити робочі місця й наповнити державну скарбницю податками, значно випереджають за всіма показниками ті, що залишаються на «ієрархічному» рівні розвитку (див. стор. 30).

У найрозвиненіших державах до 60% ВВП забезпечує малий і середній бізнес (в Україні, за найоптимістичнішими оцінками, – до 10%, якщо включати до розрахунків розпливчату категорію середнього бізнесу; малий бізнес – лише близько 2% ВВП). На цих підприємствах працює переважна частина громадян (див. стор. 8). У більшості європейських країн такого становища було досягнуто в результаті боротьби серед-

нього класу за свої права, того, що в нас нещодавно називали буржуазними революціями XVII–XIX століть. При цьому в сусідів України, у центральноєвропейських державах, його становлення відбувалося не просто одночасно з національним відродженням – обидва процеси підтримували одне одного, сприяючи розвитку та зміцненню суспільства, яке було здатне захищати власні інтереси і було свідоме своїх коренів, мови, традицій. Суспільна організація, що виникла в результаті боротьби середнього класу за свої права, виявилася найуспішнішою з погляду і розвитку держав, і добробуту громадян (див. стор. 28).

Річ у тім, що люди, які здатні заробляти на життя власною справою (бізнесом чи кваліфікованою професійною діяльністю) і бажають від уряду забезпечення можливостей для вільного її розвитку, є природними союзниками держави, що прагне примноження, а не «розпилювання» національного багатства всередині вузького кола наближених. Про що свідчать цінності, які сповідують представники середнього класу (і його економічної основи – малого та середнього бізнесу).

Це насамперед такі вимоги, як сприятливий бізнес-клімат (див. стор. 4), боротьба з корупцією, створення єдиних для всіх умов ведення бізнесу, захист власності та справедливе судочинство. Саме зазначеного вище бракує в українській економіці для того, щоби залучити інвестиції та створити нові робочі місця. Водночас згаданий прошарок суспільства зацікавлений у сильній державі, яка була б спроможна сама встановлювати і захищати справедливі правила гри. Адже порівняно з великим (а тим більше олігархічним) бізнесом середній клас має незрівнянно менші ресурси, тож є справді

**СУСПІЛЬСТВА
З РОЗВИНЕНИМ СЕРЕДНІМ
КЛАСОМ ЗНАЧНО
ВИПЕРЕДЖАЮТЬ ЗА ВСІМА
ПОКАЗНИКАМИ ТІ,
ЩО ЗАЛИШАЮТЬСЯ
НА «ІЄРАРХІЧНОМУ»
РІВНІ РОЗВИТКУ**

природним союзником держави, її незалежності та підтримання правопорядку. За умови, щоб обстоювати свої права і виконання нею визначених вище умов щодо бізнес-клімату. Однак, зважаючи на вигоди розвитку, які гарантує державі згадана соціальна група, це цілком виграний обмін.

Як і будь-яка суспільна група, середній клас потребує політичного представництва, щоб обстоювати свої права і проводити необхідні рішення. Донині в Україні жодна партія не була спроможна адекватно сформулювати, а тим більше втілити в життя всі визначені вище правоцентристські вимоги до цивілізованого розвитку суспільства і держави (див. стор. 26). Така політсила не постане і «збоку» – нещодавня історія України демонструє хибність сподівань на політичні проекти чи «месії». Відтак підвищення ролі середнього класу в суспільстві можливе лише через об'єднання самих його представників навколо своїх інтересів, захист прав і втілення в життя рішень, необхідних і малому та середньому бізнесу, і суспільству загалом. ■

Регуляторні лещата

Економічного зростання не варто очікувати без проведення справжньої дерегуляції і поліпшення податкових умов для малого та середнього бізнесу

Автор: Іван Григор'єв

Протягом травня – червня найвищі посадовці не раз переконували в щирості бажання суттєво поліпшити умови для ведення бізнесу в Україні. Навіть проголошували засоби досягнення мети: дерегуляція, зменшення фіскального навантаження, боротьба з корупцією тощо. Утім, на практиці за час перебування при владі команди Миколи Азарова ухвалено лише поодинокі закони, зміст яких збігався б із заявами, причому навіть ці документи або працюють так-сяк, або взагалі саботуються чиновниками на місцях (це, до речі, було визнано офіційно, на рівні уряду).

МІСЦЕ ПІД СОНЦЕМ

Попри покращення деяких макроекономічних показників, зокрема ВВП і деклароване виконання держбюджету, малий та середній бізнес і далі відчуває значний тиск з боку держави. Це підтверджують дослідження міжнародних організацій. Так, днями Швейцарська бізнес-школа IMD оприлюднила Світовий рейтинг конкурентоспроможності World Competitiveness Yearbook-2011. Він складається шляхом підрахунку балів за чотири основними критеріями: стан економіки, ефективність уряду, ефективність бізнесу та стан інфраструктури. Вони, своєю чергою, конкретизуються понад 300 показниками. Наша держава в цьому рейтингу посіла 57-ме місце (!) з 59. Позаду лишилися тільки Хорватія та Венесуела (відповідно 58-ме та 59-те). Раніше Heritage Foundation та Wall Street Journal опублікували рейтинг економічних свобод, у якому Україна на 164-й сходинці серед 179 держав світу – остання поміж європейських країн. Торік вона була на 162-й, а 2009-го – на 152-й. Втрату позицій дослідники

пояснюють, зокрема, зарегульованістю економіки та високим рівнем корупції. А в рейтингу Doing Business-2011 Міжнародної фінансової корпорації та Світового банку ми на 145-му місці поміж 183 держав. Дослідники з'ясували, зокрема, що порівняно з минулим роком у нас поліпшилася ситуація з реєстрацією фірм, але погіршилася з їх ліквідацією, ускладнилася реєстрація власності, знизився показник захисту інвесторів, незмінно поганими експерти визнали умови оподаткування та міжнародної торгівлі. Загалом вести бізнес в Україні складніше, ніж у будь-якій державі СНД, окрім Узбекистану.

Традиційно пасемо задніх і в глобальному рейтингу конкурентоспроможності-2010–2011, який визначає Всесвітній економічний форум. У цьому лістингу Україна опустилася аж на сім сходинок порівняно з минулим роком – на 89-ту з 139 держав. При цьому в групі «Інститути» (характеризує регуляторне та ділове середовище) вона втратила 14 позицій і сповзла на 134-те місце. За результатами дослідження, зокрема, 19,6% опитаних топ-менеджерів назвали податкове законодавство перешкодою для ведення бізнесу, а 13,9% – корупцію. Щоправда, в І кварталі цього року децю поліпшився індекс інвестиційної привабливості нашої держави, який визначає Європейська бізнес-асоціація, – з 3,28 до 3,4 бала (за п'ятибальною шкалою). Втім, це сталося на тлі підвищення ризиків: проблем у взаємодії з митницею, введення експортних квот і посилення рейдерства. 37% інвесторів вказують на негативні наслідки ухвалення Податкового кодексу, ще 23% заявляють про зростання корупції.

ПИСАНИЙ І НЕПИСАНИЙ

Майже рік минув відтоді, як українська влада оголосила ре-

164 сходинку
з 179 посіла
Україна
в рейтингу
економічних
свобод Heritage
Foundation
та Wall Street
Journal

форми з метою спрощення умов ведення бізнесу та дерегуляції. На старті Держкомпідприємництва, який тоді ще існував і який очолював Михайло Бродський, заходився розробляти нібито необхідні для малого та середнього бізнесу законопроекти. Проходження більшості з документів напшовхувалося на тихий саботаж чиновників. Щоправда, протекція на рівні керівництва Кабміну щодо деяких ініціатив таки дала змогу провести їх через парламент. Утім, у реаліях виявилось, що ці нововведення або не вирішують проблем бізнесу, або їхні норми просто ігноруються на місцях. Причому найчастіше зі згоди (або й за вказівкою) згорі.

ПОДАТКОВА ЗАВЖДИ
ПРИХОДИТЬ НА ВИРУЧК

Наприклад, неабияк поліпшити життя підприємцям мало запровадження декларативного принципу під час отримання дозволів. За цим принципом, щоб розпочати власну справу, достатньо лише надіслати до контролюючого органу гарантію, що матеріально-технічна база підприємця відповідає вимогам законодавства. Та водночас уряд дістав право встановлювати види діяльності, на які отримувати дозволи все ж потрібно. І скористався ним, зарахувавши до такого переліку 91 вид діяльності – від перевезення небезпечних відходів до реалізації елітного насіння та розміщення зовнішньої реклами. Експерти зазначають, що його доцільно було б скоротити вдвічі. Понад те, й досі не діє принцип мовчазної згоди під час одержання дозволів, запроваджений ще наприкінці 2009 року. Він передбачає, що коли підприємець подав регуляторному органу всі необхідні документи, а той не надає дозволу протягом 10 днів, вважається, що бізнесмен документ отримав. Але тепер чиновники контролюючих інстанцій апелюють до ст.

200 тис.
підприємців
згорнули діяльність
після
імплементції
Податкового
кодексу

164 КпАП, згідно з якою за провадження господарської діяльності без дозволу передбачено штраф у розмірі 340–680 грн (з конфіскацією продукції).

Справжньою перемогою бізнесу мала стати відмова від чималої кількості ліцензій. 2010 року, за словами Михайла Бродського, було скасовано ліцензування 2046 із 2268 видів робіт, а також 23 із 78 видів діяльності, встановлено необмежений термін дії багатьох дозволів тощо. Такий крок варто було б лише вітати. Утім, на практиці наслідком цих заходів стало зростання «представницьких» витрат за отримання ліцензій. Були намагання спростити украй зарегульований будівельний бізнес. 13 січня 2011-го Верховна Рада ухвалила закон, який зменшує кількість дозвільних процедур у згаданому сегменті (з 93 до 23) та часу їх проходження (з 415 днів до 60). Але на практиці документ не запрацював. «Дерегуляції поки що непомітно», – каже адвокат Віктор Яценко, який спеціалізується на проблемах цієї галузі. Експерт стверджує, що ліцензії та дозволи, як і раніше, видають підприємцям не на підставі закону, а за особистим бажанням посадової особи. Понад те, проведена нещодавно адміністративна реформа взагалі сплутала карти забудовникам, адже перекроїла структуру державних архітектурно-будівельних інспекцій та органів Держбуду на місцях. Днями вже урядовий уповноважений із дерегуляції господарської діяльності Михайло Бродський повідомив, що майже завершено чергові зміни до профільного законодавства. За його словами, закон про регулювання містобудівної галузі, ухвалений раніше, є лише рамковим, до нього потрібно прийняти низку постанов уряду, а також кілька змін. Усі ці новели чиновник обіцяє розробити вже за місяць.

ДОБРИМИ НАМІРАМИ

За оцінками голови Комітету Верховної Ради з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва Наталі Королевської, за I квартал цього року внаслідок набрання чинності Податковим кодексом закрилося понад 200 тис. підприємств. Експерти стверджують, що за цей

період кількість тих, хто розпочав справу, зменшилася на третину порівняно з аналогічним періодом 2010-го. Надалі згорнути бізнес будуть змушені ще понад 170 тис. осіб у зв'язку з погіршенням фіскальних умов. І хоча ДПАУ надає дещо іншу статистику, влада, вочевидь, все-таки занепокоїлася таким перебігом подій.

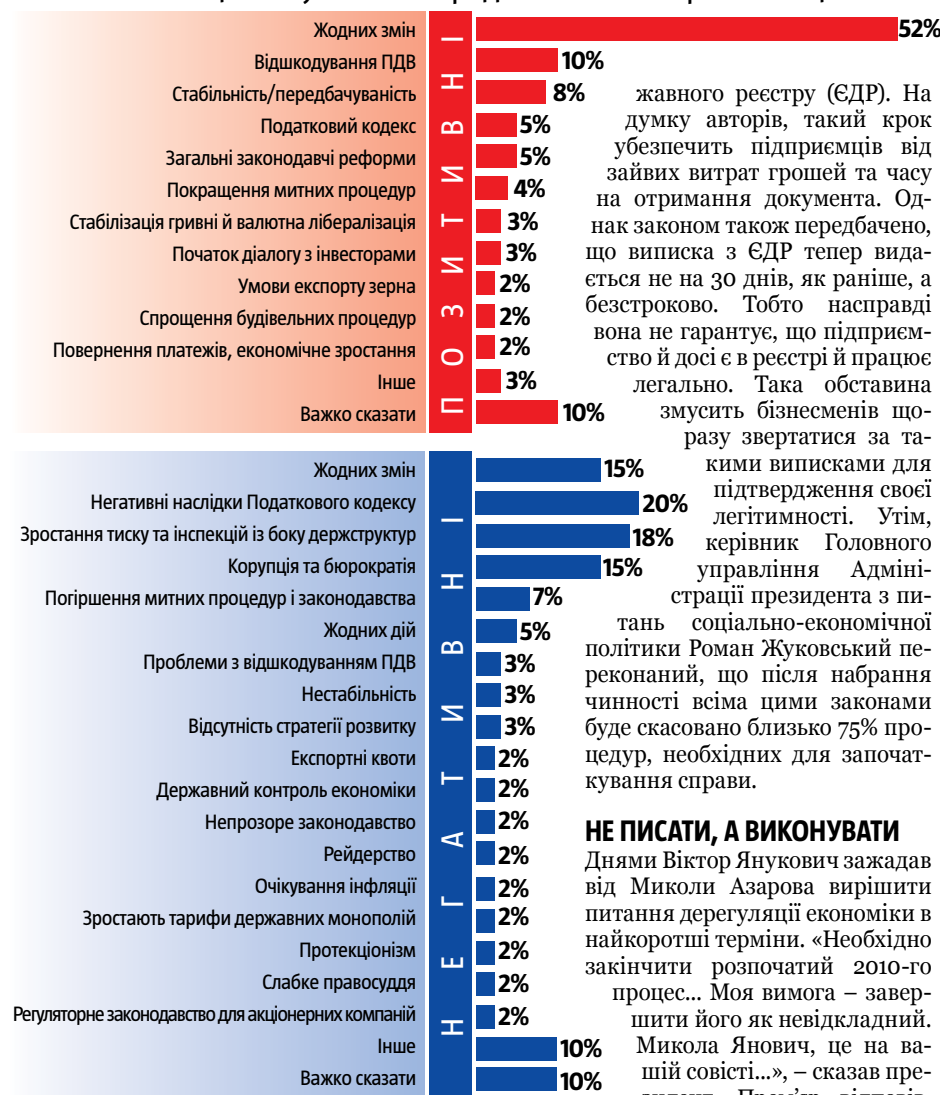
Можливо, саме тому було показово ухвалено низку законів, що мають на меті спростити започаткування та ліквідацію справи. Але ж і ці документи викликають досить багато запитань. Зокрема, прийнято закон, яким передбачено створення статутного фонду для юридичних осіб у розмірах, необхідних для ведення бізнесу (не більше), скорочення до двох днів терміну реєстрації юрособи, спрощення вимог щодо нотаріального оформлення деяких документів тощо. Утім, экс-голова Держкомпідприємництва Олександра Кушель влучно зазначила, що цей документ – лише «одна пігулка», яка не може вилікувати всіх хвороб. Щоправда, в уряді знайшлося ще кілька.

7 квітня ухвалено закон, згідно з яким, зокрема, буде зменшено терміни проведення перевірок суб'єктів господарювання, що ліквідуються. Також із 28 серпня цього року набере чинності закон від 21 квітня, який має на меті введення принципу державної реєстрації юрсоб на базі модельного статуту. Такий статут розробляє Кабмін для кожної організаційно-правової форми юрсоб. Підприємство може взяти собі його або розробити власний. Багато сподівань покладає Михайло Бродський і на зміни до Закону «Про дозвільну систему...» від 29 квітня. Відповідно до нього з 1 січня 2012-го дозвільні документи видаватимуть, переоформлюватимуть, робитимуть дублікати та анулюватимуть лише через державних адміністраторів у дозвільних центрах. «Підприємцям не доведеться спілкуватися з місцевими чиновниками, а отже, в них не буде можливості залізити бізнесу до кишені», – переконаний урядовий уповноважений із дерегуляції. Однак документ передбачає, що перелік документів дозвільного характеру, які видаються

ГОЛОС БІЗНЕСУ

Зміни в інвестиційному кліматі впродовж останніх трьох місяців

За підсумками опитування Європейської бізнес-асоціації, % респондентів

тільки через дозвільні центри, затверджує Кабмін. Тож небезпідставними є побоювання, що за півроку необхідна мережа таких центрів створена не буде – чиновники на місцях саботуватимуть виконання закону (як, до речі, це відбувається й сьогодні). Крім того, уряд має можливість змінювати перелік дозвільних документів хоч щодня, а тому найпроблемніші ризикують опинитися поза ним.

Ці документи хоча й не надто суттєво, але спростять життя бізнесу. А ось із 7 травня вже діє закон, яким скасовується свідоцтво про держреєстрацію юросіб та фізосіб-підприємців. Замінити його має виписка з Єдиного дер-

жавного реєстру (ЄДР). На думку авторів, такий крок убезпечить підприємців від зайвих витрат грошей та часу на отримання документа. Однак законом також передбачено, що виписка з ЄДР тепер видається не на 30 днів, як раніше, а безстроково. Тобто насправді вона не гарантує, що підприємство й досі є в реєстрі й працює легально. Така обставина змусить бізнесменів щоразу звертатися за такими виписками для підтвердження своєї легітимності. Утім, керівник Головного управління Адміністрації президента з питань соціально-економічної політики Роман Жуковський переконаний, що після набрання чинності всіма цими законами буде скасовано близько 75% процедур, необхідних для започаткування справи.

НЕ ПИСАТИ, А ВИКОНУВАТИ

Днями Віктор Янукович зажадав від Миколи Азарова вирішити питання дерегуляції економіки в найкоротші терміни. «Необхідно закінчити розпочатий 2010-го процес... Моя вимога – завершити його як невідкладний. Микола Янович, це на вашій совісті...», – сказав президент. Прем'єр відповів, що відповідна робота ведеться швидкими темпами, тому є шанс закінчити її вже до кінця поточного року...

Але насправді уряду потрібно не просто протиснути через Верховну Раду нібито корисні для бізнесу закони, а ще й змусити бюрократів виконувати їх. Так, Михайло Бродський не раз скаржився, що місцеві чиновники не дотримуються регуляторного законодавства. І це в умовах, коли малі та середні підприємства ніяк не можуть відійти від нововведень Податкового кодексу. Та й самі податківці на місцях чинять свавілля. Навіть Микола Азаров визнав, що, попри декларативну заборону на проведення перевірок малого бізнесу, вони тривають. З огляду на це уряд

відкрив «гарячу лінію», а прем'єр дав розпорядження уповноваженим органам «реагувати на незаконні перевірки та наказувати ініціаторів». Своєю чергою, Віктор Янукович закликав скаржитись особисто йому на тих, хто заважає займатися бізнесом. «Звертаюся через ЗМІ до підприємців: пишіть мені, телефонуйте...» – заявив президент. Останні через ЗМІ ставлять зустрічне запитання: «Куди телефонувати, в рейку?..».

Нібито очевидно, що найвищі посадовці навряд чи спроможні реагувати на всі скарги. Це, зрештою, навряд чи є першочерговим функціональним завданням глави держави та прем'єра. Традиційне для України телефонне право ніколи не компенсує безглуздості й шкідливості фіскальних законів, корумпованої та непрозорої системи влади. До речі, наприкінці травня група держав із протидії корупції Ради Європи GRECO відзначила провал в Україні законодавчого забезпечення боротьби з корупцією та невідповідність заходів європейським стандартам за 13 напрямками. До України було висунуто такі претензії: законодавче невизнання корупційної діяльності злочинном, залежність прокуратури від політичного впливу, відсутність чіткої відповідальності юросіб за корупційні правопорушення, неврегульованість проблем, пов'язаних із конфліктом інтересів осіб, які працюють на держслужбі, тощо. Очікується, що трохи поліпшать ситуацію нові закони «Про засади запобігання і протидії корупції» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», які днями підписав Янукович (обидва розроблялися в Адміністрації президента). Однак, на думку експертів, вони також містять чимало положень, які дозволяють застосовувати антикорупційні норми за вибірковим принципом.

Отже, очевидно, що реальні процеси (посилення адміністративного тиску на підприємців, поєднане з істотним погіршенням умов ведення бізнесу) в країні йдуть врозріз з обіцянками реформ. І окремими нормативними ініціативами цієї прірви не приховати. ■

МИ КРЕДИТУЄМО БАНК КИЇВСКА РУСЬ МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС

Ліцензія НБУ №19 від 27.05.2011 р.

ВІЗЬМИ ВІРНИЙ КУРС!

- КРЕДИТНА ЛІНІЯ "РОЗВИТОК"
- КРЕДИТ НА ПРИДБАННЯ НЕРУХОМОСТІ
- КРЕДИТ НА ПРИДБАННЯ ОБЛАДНАННЯ
- КРЕДИТ ПІД ЗАСТАВУ ДЕПОЗИТУ
- ІПОТЕКА В ЛОМБАРД
- АГРОКРЕДИТ
- ОВЕРДРАФТ
- МІКРОКРЕДИТ
- КРЕДИТ "АВТО"
- АВТОЛОМБАРД

0 800 500-546

(безкоштовно зі стаціонарних телефонів в межах України)

www.kruss.kiev.ua

ПАТ «Банк «Київська Русь» є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Малі форми для великого змісту

Податковий кодекс збільшив фіскальний тиск на малий та середній бізнес і залишив преференції великому. Якщо не виправити перекосів, у майбутньому це може спровокувати зростання безробіття

Автори:
Іван
Григор'єв,
Олександр
Крамар

Просуваючи Податковий кодекс, який змусив багатьох малих підприємців-спрошенців згорнути бізнес, уряд чомусь не взяв до уваги, що ще з 1998 року головна функція спрощеної системи оподаткування була не так фіскальною, як соціальною. Завдяки цій системі тоді вдалося значною мірою поліпшити ситуацію з безробіттям та підвищити добробут населення.

УДАР ПО СЕРЕДНЬОМУ КЛАСУ

На жаль, за весь цей час різні уряди не вжили дієвих заходів, які стимулювали б розвиток та укрупнення малого бізнесу. Впаки, постійне підігрівання великому призвело до того, що він збільшив свій вплив (прибутки треба примножувати) на види діяльності, які раніше його не цікавили через малорентабельність. Тепер же великий капітал є і в роздрібній торгівлі, і в сфері послуг, де донедавна працювало найбільше спрошенців. Отже, грошовий потік спрямований із ринків та яток до власників мереж супермаркетів і торговельних центрів. Обороти й доходи багатьох спрошенців за останні роки не зростали, а в під час кризи взагалі зменшилися. Натомість створено умови, за яких спрощена система була дискредитована схемами мінімізації оподаткування.

Утім, частково виправданий погляд фіскалів на спрощену систему (як механізм оптимізації сплати податків) не є вичерпним. Для багатьох українських підприємств (насамперед виробників) переведення власних

підрозділів на таку систему – це спосіб уникнути корпоративної корупції та оптимізувати управління. Виробник не може не дбати про якість випущеного ним товару. Підвищення її можна забезпечити двома шляхами: адміністративним (батоном – пряником) чи стимулюванням вільної конкуренції. Останній варіант обрали численні західні виробничі концерни. Для виготовлення кінцевого продукту вони лишають у власності тільки збиральне виробництво, а дрібні деталі та вузли отримують від невеликих майстерень, які, постійно конкуруючи між собою, докладають чимало зусиль, щоб поліпшити якість виробу та зменшити його собівартість. Результати такої організації відомі: наприклад, автомобільні індустрії Німеччини та Японії.

Схожим шляхом пішли й деякі українські підприємства, зокрема ті, що позбулися обтяжливих відділів та виробництв (ідалень, транспортних служб тощо) на користь десятків тисяч спрошенців, які працюють якісніше та оперативніше. З 1 квітня 2011-го за допомогою Податкового кодексу (стаття 139 ПК забороняє платникам ПДВ відносити до витрат кошти на придбання товарів чи послуг у спрошенців; таким чином, для великих компаній робота з останніми стала, м'яко кажучи, не вигідною) ці паростки ефективного господарювання було знищено. Багато підприємств повернулися в систему «а-ля совок» із відповідною якістю кінцевого продукту.

МАЛИЙ БІЗНЕС: АБСОРБЕНТ ЧИ ПРОДУЦЕНТ БЕЗРОБІТТЯ

Замість удосконалення спрощеної системи оподаткування уряд мало не ліквідував її. Якби наприкінці минулого року підприємці не об'єдналися заради захисту своїх інтересів, не організували підприємницький Майдан і не змусили владу піти хоч на якісь поступки, ситуація в соціальній сфері цілком могла повернутися до 1990-х років із масовим безробіттям, швидким зубожінням населення тощо. Маніпуляції з кодексом свідчать, що чиновники забувають або взагалі не розуміє соціальних функцій спрощеної системи оподаткування: створення умов для самозайнятості населення, зниження рівня офіційного та прихованого безробіття тощо. При цьому складно передбачити соціальні наслідки обмеження цього режиму в поєднанні з невпинним зростанням цін на харчові продукти, комунальні послуги, бензин.

Урядовці ніяк не підготувалися до соціальних змін, які могли б спричинити ухвалення По-

ФОТО: АНДРІЙ ЛОМАКІН

РЕАНІМАЦІЯ СПОРЩЕНКИ

У ставленні влади до малого бізнесу несподіване потепління. В середині травня прем'єр-міністр Микола Азаров завітав на розширене засідання Ради підприємців при Кабміні й пообіцяв зберегти спрощену систему оподаткування. А невдовзі в парламенті було зареєстровано законопроект № 8521 «Про внесення змін до Податкового кодексу...». Він передбачає, зокрема, включення до ПК розділу про спрощенку. При цьому, за словами опитаних підприємців, відповідні норми на 70% повторюють раніше розроблений документ за участю близько 300 ділових об'єднань. Микола Азаров тоді особисто звернувся до законодавців з проханням якнайшвидше прийняти законопроект № 8521, щоб він набрав чинності вже 1 липня 2011-го. Про плюси і мінуси запропонованих змін читайте на сайті «Українського тижня» (tyzhden.ua) у статті «Групи без крові».

винести за дужки, то стає очевидним, що це питання вирішиться за рахунок галузей, у яких домінує мале підприємництво. Причому в низці регіонів його роль є значно більшою порівняно із загальноукраїнськими показниками, особливо зі східними індустріальними. Якщо в першій половині минулого року на 10 тис. населення по країні загалом працював 661 суб'єкт малого підприємництва, у Донецькій області – 505, Луганській – 569, то в Миколаївській – 830, Херсонській – 772, Чернівецькій – 766, Хмельницькій – 712, Вінницькій – 658. Частка зайнятих у малому бізнесі на Донеччині становила 27,7% (509,6 тис. із 1,84 млн усіх найманців), на Луганщині – 28,9%, Дніпропетровщині – 31,4%, а в Чернівецькій області – 39,6% (125 із 316 тис.), Сумській – 36,7%, Херсонській – 36%, Миколаївській – 35,7%, Хмельницькій – 34,7%.

Ще більше вражає співвідношення зайнятих у малому бізнесі порівняно з рештою суб'єктів підприємницької діяльності. Загалом по країні в середньому та великому бізнесі працевлаштованих більше, ніж у малому (відповідно 8,2 і 6,5 млн). У промислових регіонах південного сходу різниця ще відчутніша (Донеччина – 0,94 млн і 0,51 млн, Дніпропетровщина – 0,77 млн і 0,45 млн). Натомість там, де зафіксовано найвищий рівень безробіття, це співвідношення діаметрально протилежне. Малий бізнес домінує в Івано-Франківській, Закарпатській, Хмельницькій, Тернопільській, Рівненській, Кіровоградській, Сумській, Волинській, Миколаївській, Житомирській, Вінницькій, Чернігівській, Херсонській областях. А в Чернівецькій кількість зайнятих у ньому майже вдвічі перевищує кількість зайнятих у середньому та великому бізнесі: 125 тис. проти 69 тис.

Усе це свідчить про велику залежність ринку праці та перспективи економічного розвитку згаданих регіонів від малого бізнесу. Тож погіршення умов для спрощенців може спровокувати зворотну тенденцію: замість основного абсорбенту безробітних малий бізнес може перетворитися на потужного продуцента. ■

даткового кодексу в першому варіанті. Додаткових робочих місць не створено, а витрати на утримання нових безробітних на біржі праці (колишніх найманців тих підприємців, які закрили власний бізнес) могли б перевищити ефект від ліквідації схем мінімізації оподаткування через єдиний податок.

Ухвалений Податковий кодекс містить чимало положень, які змусили багатьох згорнути справу. І подальше погіршення умов для малого бізнесу може мати незворотні наслідки. Насамперед суттєво зменшиться самозайнятість населення, що завдасть удару по середньому класу. В підсумку це може призвести до того, що люди будуть змушені шукати бодай якусь роботу на підприємствах холдингів та корпорацій олігархів, навіть за копійки.

Особливо складна ситуація виникне в регіонах, де зростають безробіття і зuboжіння. За інформацією Рахункової палати, порівняно з вихідними даними 2000 року рівень бідності підвищився в 11 областях. У Волинській, Кіровоградській, Сумській

та Херсонській за межею бідності живе понад 40% населення (у середньому по країні 26,4%).

За останні роки поглибилися економічні диспропорції між регіонами та окремими територіями у їхніх межах. Якщо 1996-го співвідношення мінімального та максимального значень валового регіонального продукту на одну особу становило 2,7 раза, то 2008-го – вже 6,3 раза. Криза посилює цю тенденцію. У той час як у більшості областей промислове виробництво торік зросло, у Чернігівській, Херсонській, Хмельницькій, Вінницькій та Івано-Франківській і далі скорочувалося (на 3–10%, а в Чернівецькій – узагалі на 22,2%).

Ключовою ж проблемою депресивних регіонів є явне й особливо приховане безробіття. Потенційним резервом у його подоланні міг би стати саме малий бізнес. За даними Держкомстату, в першому півріччі 2010-го найбільший приріст зайнятості спостерігався в торгівлі (на 5,8%), наданні індивідуальних послуг та бюджетній сфері. Якщо останню зі зрозумілих причин

Молотком по цвяхах

Автор:
**Юрій
Макаров,**
Тиждень

От питаннячко: все це робиться свідомо чи несвідомо? Швидше за все, підсвідомо. Так павук тче своє павутиння не за розробленим заздалегідь планом, а тому що інакше не вміє, бо це закладено в його спадкову програму. Наші «реформатори» так само тиснуть на дрібний бізнес не через розуміння економічних механізмів чи вказівки МВФ, а тому, що це відповідає їхній генетиці. Але, на Бога, чому?! Відповідь проста: бо інакше не вміють.

Список проблем, яких зазнають не самі лише «спрошенці», а й геть усі бізнесмени, хто не має надійного даху, не вичерпується новаціями Податкового кодексу. Хоча влада пропонує зовні зваблювати схеми реєстрації для юросіб, реальна повсякденна практика фіскальних та правоохоронних органів – перевірки, штрафи, кримінальні справи – невпинно вичавлює підприємця в тінь (а де тінь, там уже зовсім інші стосунки й інша форма звітності) або змушує його шукати кращої долі за кордоном – можливо еміграцію зараз обмірковують багато моїх знайомих.

Не бачать, не розуміють. Президент щойно заявив, що має намір збільшувати валовий внутрішній продукт країни щороку на 10% – це, бачте, темпи якогось «азійського тигра», не менше. Звідки таке диво може взятися? Тільки із «професорської» голови. У розвинених країнах на малий і середній бізнес припадає від 40 (Велика Британія) до 60 (США) відсотків ВВП. У нас – максимум 12%, точніше ніхто не скаже, й частка його стрімко падає. Подивіться, наскільки по-більшало в колонці оголошень будь-якої газети ось таких повідомлень: «Юридичні послуги. Ліквідація підприємств за один день». Бо є декларації, є буква закону, а є його ДУХ! Відчуваєте, як пахне?

Вони, звісно, дивуватимуться, посиловатимуть тиск, посилятимуться на саботажі, забувши золоте правило: коли з усіх інструментів є тільки молоток, усі проблеми бачаться цвяхами. Ніхто не сперечається, серед «малих» і «середніх» бізнесменів чимало, так би мовити, оптимізаторів чи мінімізаторів, які торгують меблями по 200 тис., а платять податків на 200 грн. Але абсолютна більшість – це ті, кого держава кинула напризволяще на світланку свого існування. Вони, можливо, досі сиділи б у своїх КБ й креслили ракети «земля-земля» з боєголовками індивідуального наведення, але країні стільки зброї вияви-

лося ні до чого. До них усім було байдуже. Ну так, вони пішли на базар, а не в бюро працевлаштування, де їм усе одно не допомогли б. Вони вижили, хоча їх навчали не цього. І нині вони (а не Марксові пролетарі) – найбільші потенційні опоненти влади на її нинішній стадії розвитку. Хоч це влада розуміє?

Я дивився CV наших посадовців. Усі вони мають вищу освіту. Дехто другу вищу. З економіки. Якби не знати, скільки коштує один залік у наших економічних вишах (без сорому, готівкою – а що, доцент теж хоче відколунути шматочок пирога). Якби не це, може, вони вивчали б сучасні течії економічної науки. Зокрема, нових інституціоналістів – Вільямса, Коулза, Норта. Останній нагадав, що «інститути мають значення». Інститути – себто набори правил, писаних чи неписаних (здебільшого таки останніх), алгоритми дій, кодекси поведінки. Інститути нав'язують економіці так звані транзакційні видатки – це та сила тертя, яка гальмує ринкові взаємодії й урешті здатна зупинити економіку.

Нажаль, у владі багато хто старанно мавпує чи то стару радянську, чи то новітню російську модель керування державою, бо ця модель їм подобається, бо це єдина система, в яку вони вірять. А потім, як у старому анекдоті, дивуються, чому з цих деталей знову й знову виходить кулемет. Далі Норт отримав свою Нобелівську премію за

те, що нагадав: історія, традиція, культурні стереотипи – так само реальні економічні чинники, як і виробничі потужності, технології, ресурсна база. «Реальний соціалізм» в СРСР був со-

**Є ДЕКЛАРАЦІЇ,
Є БУКВА ЗАКОНУ,
А Є ЙОГО ДУХ!
ВІДЧУВАЄТЕ, ЯК ПАХНЕ?**

ціалізмом із російським обличчям, бо всмоктав у себе віковічні звичаї домінування держави, всевладдя царя, марнотратства магнатів, крадійкуватості чиновників, покори плебсу. Ця схема безумовно може демонструвати ефективність (якщо не зважати на витратні матеріали у вигляді власного народу), та лише за наявності двох речей: природних багатств і репресивного апарату. Умовно кажучи, «російська» модель економіки здатна націлити ракету на Америку й навіть послати людину в космос (і водночас категорично не здатна забезпечити всім підданам дах над головою й гречку в магазині), тільки якщо має нафту або інший експортний ресурс, а також ГУЛАГ.

Без цього ностальгувати за «спільним культурним простором», по-перше, марно, по-друге, небезпечно. ■

місце для конверта

*Ваша особиста інформація буде використана лише редакцією «Українського тижня» для надання примірника журналу та інформування про спеціальні пропозиції. Своїм підписом Ви засвідчуєте, що згодні на обробку персональних даних, зазначених в анкеті, а також на включення цієї інформації до бази даних ТОВ «Український тиждень» у повному обсязі відповідно до мети обробки – надання безкоштовного примірника журналу та спеціальних пропозицій. Пропозиція безкоштовного примірника дійсна лише для тих читачів, які ніколи не передплачували «Українського тижня».

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Ми вдячні Вам за увагу до нашого видання. Сподіваємося, Вам сподобався спеціальний випуск «Українського тижня». Наш журнал – це актуальні новини, оперативна аналітика, публіцистика, ексклюзивні інтерв'ю, журналістські розслідування, історичні розвідки та останні культурні тенденції.

Пропонуємо Вам ознайомитися з «Українським тижнем» – просто замовте безкоштовний примірник та отримайте його поштою абсолютно безоплатно. Ми впевнені, Ви дістанете справжнє задоволення від нашого журналу, від думок та ідей наших авторів, від аналітичних, історичних і публіцистичних статей.

Щоб отримати безкоштовний примірник журналу, достатньо заповнити наведену нижче анкету*, вирізати і вкласти її в доданий конверт та кинути у поштову скриньку (клеїти марку не треба – ми вже сплатили за доставку цього конверта до редакції).

Якщо у Вас є запитання чи повідомлення для нас, телефонуйте на номер + 38 (067) 407 10 96 (щоби Ви не витрачали грошей, ми скинемо виклик й одразу перетелефонуємо).

З повагою редакція журналу «Український тиждень»

Індекс

Область

Район

Місто

Вулиця

Будинок

Квартира

Так, надішліть мені, будь ласка, безкоштовний примірник журналу «Український тиждень»!

Прізвище

Ім'я

По батькові

Підпис

Курс МОЛОДОГО БІЙЦЯ

Як поводитися під час візиту податківців

ПРОБЛЕМА: стаття 78 ПК мало не до безмежності збільшує кількість підстав для проведення позапланових візитних перевірок, ініціювати які від 1 січня 2011 року може керівник органу ДПС

Катерина Вознесенська, юрист ЮФ «Ілляшев та Партнери», розповідає, як поводитися, коли до вас завітали податківці:

— По-перше, підприємцям слід самим знати підстави для проведення документальної візитної позапланової перевірки (визначені Податковим кодексом).

По-друге, треба розуміти, що таких заходів можуть вживати лише за наявності оформленого наказом рішення керівника органу ДПС. Копію цього документа податківці зобов'язані вручити платникові під розписку перед проведенням перевірки. Крім того, має бути надано письмове повідомлення про дату її початку та місце, а також направлення (його виписують для кожної посадової особи окремо) на її виконання. Як копія наказу про перевірку, так і письмове повідомлення із зазначенням дати її початку мають бути вручені під підпис або ж надіслані платникові рекомендованим листом за 10 календарних днів до неї. Порушення визначеної процедури може бути підставою для недопущення фіскалів на підприємство. Так само, до речі, як і їхня відмова підписатися в журналі реєстрації перевірок. Узагалі українським підприємцям незайве підвищувати свій рівень обізнаності з повноваженнями посадовців контрольних органів, щоб бодай приблизно оцінювати ступінь правомірності їхніх дій. Лише тоді перекурення норм, наприклад того ж таки Податкового кодексу, фіскалами на свою користь (зазвичай із метою виявити якомога більше порушень і застосувати відповідні санкції) не буде таким поширеним, як зараз. У зв'язку з цим окремо звертаю увагу, що перш ніж підписувати акт податкової перевірки чи будь-які рішення податкових органів, складені за її результатами, доцільно ретельно проаналізувати їх зміст. Адже підпис на документах без відповідних заперечень свідчитиме про згоду платника з тим, що викладено, а це ускладнить оскарження рішень контрольних органів у майбутньому.

ПРОБЛЕМА: стаття 16 ПК зобов'язує платників податків підписувати акти (довідки) про перевірку.

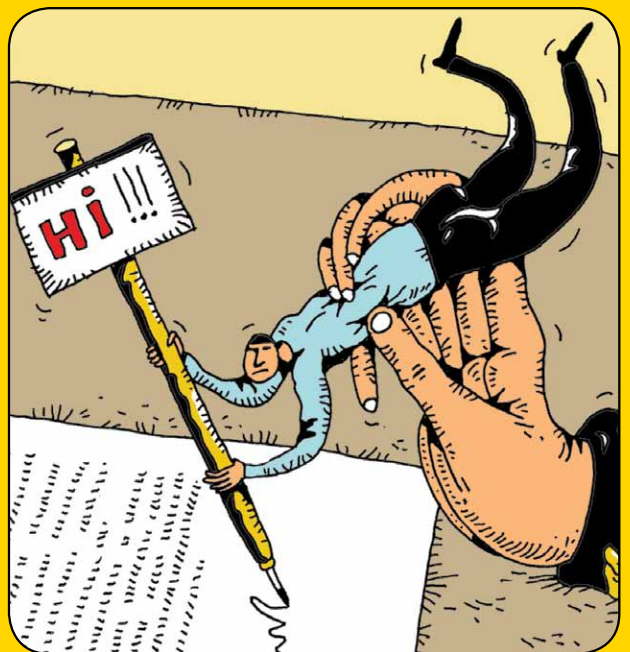

Лариса Антошук, юрист ЮФ «Василь Кісіль і Партнери», розповідає, як, що і навіщо потрібно підписувати:

— Чим менше інформації (зокрема, уточнень, роз'яснень) надано податківцям у процесі перевірки, тим більше необґрунтованих висновків, які можна аргументовано оскаржити в суді, з'явиться у відповідному акті. З огляду на це слід максимально ізолювати контролерів від персоналу, зокрема фізично, адже спроби уточнення інспектором питань стосовно порядку виплати зарплат, наявності операцій, не відображених у звітності, тощо — звичайна практика. Бізнесменам варто пам'ятати, що є буква закону, а є людський чинник: навіть коли законодавчі підстави для перевірки, порядок її проходження, складання акта (довідки) здаються обґрунтованими, ніхто не може гарантувати, що податківці не перевищать повноваження й не застосують незаконних важелів тиску на підприємство тощо. Підпис на акті, мабуть, доведеться поставити, проте, якщо платник податку не згоден із задокументованим, він має право зробити застереження: «Не погоджуюся з фактами, викладеними в акті, й маю намір подати оскарження в установлені законодавством строки до ДПС». У випадку неправомірних дій контролерів не варто забувати про такі засоби захисту бізнесу, як телефон довіри або навіть звернення до прокуратури.

Додає Іван Юрченко, старший юрист ЮФ «Василь Кісіль і Партнери»:

— Під час перевірки слід уникати надання будь-яких додаткових письмових пояснень без юриста чи аудитора. Це стосується й підписання довідки за результатами хронометражу, й коментарів стосовно оформлення трудових відносин з особами, які перебували на фірмі під час перевірки, й інших питань.

ПРОБЛЕМА: стаття 16 ПК зобов'язує платників допускати податківців до обстеження приміщень, територій (крім житла), що використовуються для одержання доходів.

Андрій Гринчук, керуючий партнер ЮФ «Гринчук, Горпинюк та Партнери» (Львів), дає платникам оригінальні поради, як уникнути неприємного обов'язку:

— Поява цієї норми в кодексі зумовлена насамперед задекларованим бажанням боротися з виплатою заробітків у конвертах, використанням найманої праці без оформлення трудових відносин тощо. Спрощення доступу до приміщень і територій фірми дає податківцям змогу порівняти кількість формально працевлаштованих і реальних працівників. Ще одна зона уваги контролерів — склади з наявними запасами, залишками... Нагадаю, що стаття 74 ПК зобов'язує орган ДПС попередити платника про планову перевірку не менше ніж за 10 календарних днів — достатній час, щоб підготуватися до візиту. По-запланованій перевірці, як свідчить практика, іноді передують запити від ДПС чи телефонний дзвінок, наприклад, із проханням уточнити, чому не подано декларації, чому до неї внесено ті чи ті дані тощо. Відповідно слід готуватися до візиту. Фактична перевірка — справжнє лихо. Та перш ніж допустити податківців на підприємство, варто ретельно, без поспіху вивчити їхні документи, щоб інші працівники мали час усунути найбільші недоліки. Згідно зі статтею 80 п. 7 ПК фактичну перевірку проводять двоє чи більше представників органу ДПС у присутності посадових осіб суб'єкта господарювання чи його представника та/або особи, яка фактично здійснює розрахункові операції. Якщо розуміти цю норму буквально, то можна визнати... неможливість проведення фактичної перевірки за відсутності будь-якої з цих осіб (у відрядженні, прогулює, тимчасово непрацездатна тощо). Уникнути прикрого обов'язку можна, скориставшись нормами промислової безпеки чи охорони праці, встановленими на підприємстві: наприклад, вхід до цехів без спеціального захисного одягу заборонений. Звичайно, сумлінний платник мав би заготувати для податківців такі засоби. Але ж у потрібний момент може не виявитися вільних! Ще один імовірний вихід із ситуації — взагалі розмістити персонал у житловому фонді... Однак пам'ятайте: такі дрібні хитрощі не стануть на заваді під час проведення слідчих дій, оперативно-розшукових заходів та інших варіантів «маски-шоу».

ПРОБЛЕМА: стаття 94 ПК дає податківцям безпрецедентне право — мало не коли завгодно — накладати адміністративний арешт на майно платників (упродовж 96 годин орган ДПС має отримати судові рішення про обґрунтування застосованого заходу).

Євгенія Дербал, партнер АК «Коннов і Созановський», коментує драконівську норму кодексу:

— Аналогічно Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» кодекс передбачає арешт майна як винятковий засіб забезпечення виконання податкових зобов'язань. Без змін залишилися і обставини застосування адміністративного арешту активів, однак порядок та процедура в ПК частково змінені. Наразі в кодексі зафіксовано, що обґрунтованість такого рішення має бути перевірена судом упродовж 96 годин, та поки що не зрозуміло, як технічно здійснюватимуть таку перевірку. Значений час не може бути продовжений в адміністративному порядку, зокрема й за рішенням інших державних органів, крім випадків, коли власника майна, на яке накладено арешт, не встановлено (не виявлено). Але кодекс не дає чіткої відповіді на принципове запитання: на який саме термін можна заарештувати майно?.. Так чи інакше, а перед його описом посадовим особам платника доцільно перевірити наявність відповідного рішення про накладення адміністративного арешту, а також документи, які засвідчують повноваження податківців на проведення опису. Якщо платник не погоджується із застосуванням заходу, він має право оскаржити рішення ДПС в адміністративному порядку (в податковому органі вищого рівня — практика свідчить, що це потребує багато часу і не завжди дає результат) або ж судовому — такий варіант кращий. Крім того, платник податків має право на компенсацію збитків, немайнової шкоди, завданих органом ДПС унаслідок неправомірного арешту. Відповідну вимогу слід так само подавати до суду. Оцінювати перспективи таких оскаржень наразі складно.

Патентно-правова фірма «Пахаренко і партнери»

ПРОФЕСІЙНІСТЬ ПОНАД УСЕ

Надання юридичних послуг, пов'язаних з набуттям прав на всі об'єкти інтелектуальної власності (знаки для товарів та послуг, промислові зразки, винаходи, корисні моделі, доменні імена тощо)

Боротьба з підробками і піратством

Представництво в судах,
Антимонопольному комітеті
України та інших державних
органах

Авторське право та суміжні права

Консультації з медійного, конкурентного, корпоративного та митного права

● **Наша адреса:**
м. Київ,
вул. Червоноармійська, 72,
бізнес-центр „Олімпійський”

● Тел.: (044) 593 96 93
факс: (044) 451 40 48
www.pakharenko.com
pakharenko@pakharenko.kiev.ua

● **Поштова адреса:**
03150, м. Київ, а/с 78

Офіс-контроль

СМІХ КРИЗЬ СЛЬОЗИ

Принцип взаємодії підприємців із чиновниками сформульований давно і влучно: держава грабує народ, а народ краде в державі. Це, безперечно, нецивілізовано, але інакше в умовах заплутаного, двозначного та дірчастого офіційного законодавства навряд чи можливо. Нормативні прогалини-недоліки міцно зацементувало звичаєве право, невід'ємними складовими якого є подарунки чиновникам, надання наближеними до них структурами платних послуг бізнесменам, хабарі, дахування та інші вияви корупції. При цьому суто формально такі відносини в більшості випадків і підприємців, і їхніх контролерів роблять правопорушниками чи навіть злочинцями. Розуміння цього обома сторонами вельми тривалий час було основою соціального консенсусу на мікроекономічному рівні. Але ж останні законодавчі зміни (розширення прав фіскалів унаслідок імплементації Податкового кодексу, поновачень судових виконавців et cetera) підривають соціально-економічний status quo. Назріло питання: чи розуміють реформатори, до яких наслідків може призвести бажання зняти з себе відповідальність за пограбування народу, так би мовити, легалізувати процес?.. Новий принцип взаємодії з чиновниками може виявитися сумним, на відміну від старого, сформульованого відомим сатириком. ■

Податкова інспекція

Девіз: «Ви все ще заробляєте? Тоді ми йдемо до вас!»*

*Тут і далі сформульовано опитаними підприємцями.

Чим живуть: адміністрування, (не)відшкодування ПДВ, (не)прийняття декларацій, перевірка наявності касових апаратів, надання фіскальних чеків тощо

У середині 1990-х підприємницький слух pestило страшне слово «податкова перевірка». З часом у законодавстві з'явилися норми, виписані, немов у Бойовому статуті, кров'ю: заборонили проводити планові виїзні перевірки частіше ніж раз на рік, фіскалів зобов'язали повідомляти про візити за десять днів, встановили перелік підстав для позапланових перевірок тощо. З 1 січня 2011 року митарі отримали право перевіряти платників будь-коли і навіть арештовувати їхнє майно на 96 годин без рішення суду

Податкова міліція

Девіз: «Усіх пересадити не можна, але прагнути треба»

Чим живуть: інформацією від податкової інспекції

та власних джерел

Поява їх в офісі чи на складах — справжнє лихо, яке може завершитися притягненням до кримінальної відповідальності (зазвичай гендиректора чи головбуха), іноді цьому передують непорозуміння платника з інспекторами... Податкові міліціонери озброєні, за потреби можуть вилучити комп'ютери, товар тощо. Протидіяти їм майже неможливо: відривання погонів або просто різкі висловлювання (навіть за умов неправомірних дій контролерів) можуть будь-кого з персоналу кинути за ґрати. Краще викликати юристів, або дружніх силовиків, наприклад, «Беркут» (у таких випадках розпочинається складна процедура міжвідомчої взаємодії). Податковий кодекс зобов'язує платників забезпечувати доступ контролерів до всіх приміщень фірми (раніше персонал мав просто не перешкоджати)

**ПРЕДСТАВНИКИ КОНТРОЛЮЮЧИХ
ІНСТАНЦІЙ ІНОДІ НЕ БЕРУТЬ ДАНИНИ,
А ВІДДАЮТЬ... ТРАДИЦІЯМ.
ПРИ ЦЬОМУ ПРОГОЛОШУЄТЬСЯ:**

**РЕВІЗІЙНУ
МИТНУ
«За кохання, дружбу і ПОДАТКОВУ службу!»
ПОЖЕЖНУ
САНІТАРНУ**

Органи пожежного нагляду

Девіз: «Не дамо згоріти на роботі! Де вогнегасник?..»

Чим живуть: численними недоліками фірм у гарантуванні безпеки

Зазвичай візит контролерів на фірму триває недовго і майже не шкодить, якщо перед ними не стоїть завдання паралізувати діяльність підприємства. Якщо така мета є, то власникові не позаздриш: численні та буквально сприйняті норми законодавства щодо організації пожежної безпеки майже невиконані. Виявлені порушення дозволяють опечатати об'єкт та призупинити роботи на кілька діб. Протидіяти цьому нереально за визначенням. Краще дружити з пожежниками

СЕС

Девіз: «Ми там, де харч!..»

Чим живуть: численними недоліками в забезпеченні санітарно-епідеміологічних умов

Завідники кафе, барів, ресторанів, часті відвідувачі підприємств харчової промисловості тощо. Дуже (а іноді не дуже) прискіпливо стежать за дотриманням вимог санітарного законодавства та інших приписів, організацією протиепідемічних заходів (вивезенням сміття, наявністю санітарних книжок працівників, відповідністю приміщень певним нормам). Уповноважені відбирати зразки продукції для подальшого лабораторного обстеження. Виявлені порушення можуть спричинити опечатування виробничих приміщень... Не слід заощаджувати на зразках продукції для лабораторного обстеження

Державна контрольно-ревізійна служба

Девіз: «Бюджетні кошти рахунок люблять»

Чим живуть: контроль над тендерними потоками, витрачання коштів держпідприємствами, в межах бюджетних програм тощо

Зона контролю та відповідальності ревізіїв (до речі, справжніх фахівців свої справи) безпосередньо не стосується підприємств. Вочина КРС – бюджетні потоки. Лише освоєння державних коштів фірмами (приміром, отримання дотації, виконання тендерного замовлення тощо) робить їх об'єктом уваги ревізіїв.

Трапляється це не завжди і найчастіше свідчить про наявність проблем у розпорядника бюджетних коштів, а не в самого підприємства. Але перевірка ревізорів іноді має неприємні наслідки: зібрані матеріали можуть бути передані податківцям і навіть до прокуратури. У деяких випадках від цього захищає співпраця з «правильними» аудиторів, які виправляють недоліки в звітності

Митна служба

Девіз: «Митниця бере добро»

Чим живуть: розмитнення товарів, інвойс-контроль, співпраця з експедиторами, конфіскації тощо

Фірми, так чи інакше пов'язані з експортно-імпорними операціями, докладають максимум зусиль, щоб мати свою людину на митниці (без цього оформлення товару може затягнутися на тижні, а то й місяці), а в ідеалі «власний метр державного кордону». Найпростіше в цьому сенсі структурам, які можуть отримати фіскальні пільги легально – на рівні закону чи урядової постанови. Є також безліч шляхів спрощення та оптимізації розмитнення за наявності зв'язків. Типові: заниження інвойсу (пряме чи за рахунок коригування номенклатури товарів у звітності), позачергове або пришвидшене розмитнення (за умови оплати послуг фірм-експедиторів) і навіть... кидання товарів на кордоні «наприволоще» (з їх подальшою купівлею на аукціонах за заниженою вартістю). Митники в курсі справи

Повсталі з попелу

Банки почали залучати позичальників низькими ставками і пропонують вигідніші умови «своїм» клієнтам

Автор:
Марія Мінська

З перших днів весни все більше банків заявляють про відновлення кредитування. Якщо на початку кризи позики видавали не більш як шість-сім фінустанов, то вже з червня 2011-го — майже півсотні. Традиційно це переважно короткострокові кредити (один-два місяці) на поповнення обігових коштів. А ось інвестиційні програми (кредити під конкретні бізнес-проекти) банки практично не фінансують.

Активно кредитують корпоративний сектор, як і раніше, хіба що держбанки. Щоправда, працюють вони тільки з найбільшими вітчизняними підприємствами або держкомпаніями. Проте зростання кількості пропонуваніх фінустановами програм поки що аж ніяк не свідчить про поновлення кредитування: кредитна активність банківської системи порівняно з докризовими показниками мінімальна.

Попри те що від самого початку 2011 року банкіри заявляли про своє бажання нарощувати корпоративний кредитний портфель, прориву не сталося. За I квартал він зріс лише на 18,6 млрд грн (+2,6%), тоді як депозитний портфель — більш ніж на 25 млрд грн. Виходить, гроші в банків є, але видавати їх не поспішають. У квітні вони й далі зменшували обсяги кредитування: надали підприємствам та організаціям нових позик на суму 99,9 млрд грн, а це на 1,7 млрд грн менше, ніж місяцем раніше. До того ж дамоклевим мечем, як і раніше, висить над фінустановами проблема заборгованість. За даними Нацбанку, частка прострочених кредитів у квітні 2011-го зросла

на 0,05 процентного пункту — до 11,07% загальної суми виданих позик.

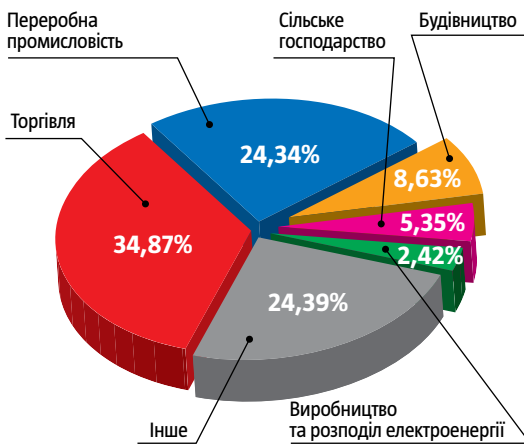
ВИБІР НЕВЕЛИКИЙ

Теоретично у вітчизняних банках корпоративні клієнти можуть отримати будь-які кредити: на придбання устаткування та оргтехніки, на купівлю нерухомості й авто, на поповнення обігових коштів, також доступна послуга овердрафту. На практиці ж більшість із них відмовилися від фінансування інвестиційних проектів і будівництва й зосередилися на менш ризикових сегментах. Утім, багато компаній і самі вирішили відкласти свої інвестиційні програми (довгостроковими позиками цікавляться одиниці), щоб мати змогу цілковито відновитися після кризи. Вони зазвичай виявляють інтерес до короткострокових кредитів для поповнення обігових коштів (терміном від одного-двох місяців до року). Причина банальна: їхня вартість, як і раніше, кусається. За даними компанії «Простобанк Консалтинг», середня ефективна ставка за автокредитами в гривні для юросіб на початку червня сягала 21,47%, на техніку та нерухомість — 20–21%, мікрокредити обхо-

СТРУКТУРА НАДАНИХ ПОЗИК

За видами економічної діяльності

ЗАГАЛОМ 500,5 МЛРД ГРН (станом на кінець січня 2011-го)

ПІСЛЯ КРИЗИ БАНКИ ПОЧАЛИ ГЛИБШЕ ЦІКАВИТИСЯ БІЗНЕСОМ КЛІЄНТІВ. ВОНИ ПЕРЕВІРЯЮТЬ НЕ ЛИШЕ ЯКІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ, А Й ЇЇ ДОСТОВІРНІСТЬ

дяться клієнтам у середньому в 19,87% річних, позики на поповнення обігових коштів — 21,36%, а найдорожчими зали-

СЕРЕДНІ СТАВКИ ЗА КРЕДИТАМИ ДЛЯ ЮРОСІБ

19,87%	20,29%	21,47%	20,94%	21,36%	27,59%
12,88%	13,33%	14,48%	13,59%	15,26%	13,53%

МІКРО-
КРЕДИТИ

ІПОТЕЧНЕ
КРЕДИТУВАННЯ

АВТО-
КРЕДИТИ

УСТАТКУВАННЯ
В КРЕДИТ

ПОПОВНЕННЯ
ОБІГОВИХ КОШТІВ

ОВЕРДРАФТ

■ UAH

■ USD

Станом на 17 червня 2011 року (за даними prostobiz.ua)

шаються овердрафти – 27,59% річних. Популярне до кризи довгострокове фінансування терміном до 20 років (наприклад, будівництва або розвитку бізнесу) пропонують одиниці.

Як правило, фінустанови кредитують лише під заставу. «Беззаставні позики видаємо тим компаніям, які вже не один рік працюють на ринку і які обслуговуються в нашому банку», – розповідає голова правління Марфин Банку Костянтин Гой. Як забезпечення вони приймають нерухомість, транспорт або устаткування (але тільки якщо позичальник – велике промпідприємство). Коефіцієнт покриття «кредит/запорука» коливається від 50% до 80%. Усе залежить від індивідуальних особливостей клієнта: наявності в нього позитивної кредитної історії, прозорості бізнесу, відкритості компанії тощо. Зазвичай нерухомість оцінюється фінустановами нижче, а майнові комплекси, без яких робота підприємства неможлива, – вище. Хоча банкіри зізнаються: насправді вони оцінюють більше не заставне майно, а оборот компанії. Бо об'єктивно на сьогодні майже немає заставного майна, яке можна було б назвати ліквідним, його реалізація вкрай ускладнена.

Проте навіть його наявність чи готовність платити захмарні відсотки за кредитами – не єдина запорука отримання кредиту. Банкіри стали дуже вибірковими у виборі клієнтів. «Ми більше часу приділяємо вивченню історії позичальника, моделі ведення бізнесу, збираємо максимум інформації про власника компанії: чим більше знаємо про нього, тим кращі рішення можемо запропонувати і тим вищі шанси убезпечити себе від усіляких ризиків у майбутньому», – розповідає заступник голови правління УкрСиббанку Жан-Люк Дегель. Після кризи фінустанови почали глибоше цікавитися бізнесом клієнтів. Вони перевіряють не лише якість інформації, а й її достовірність. Банкіри зізнаються: на цьому етапі відсві-

**ТОП-10 БАНКІВ
ЗА РОЗМІРОМ
КРЕДИТНОГО
ПОРТФЕЛЯ
ЮРОСІБ,
млрд грн**

ПриватБанк
89,9
Укресімбанк
51,3
Ощадбанк
40,2
ВТБ Банк
27,7
Промінвест-
банк
26,2
Райффайзен
Банк Аваль
21,9
Альфа-Банк
19,2
Укрсоцбанк
13,1
Фінанси
та Кредит
15,3
УкрСиббанк
13,1
Станом на 1
квітня 2011 року
(за даними
НБУ)

ється велика частина претендентів.

Насправді всіх платоспроможних клієнтів банки поділили вже давно. Найнадійніші великі позичальники (які потребують фінансування на суму понад 100 млн грн) відійшли держбанкам, фінустановам із російським капіталом (ВТБ Банку, Промінвестбанку й Альфа-Банку), «донькам» іноземних операторів (наприклад, Райффайзен Банку Аваль) і вітчизняному Приват-Банку. Іншим доводиться воювати за клієнтів, що залишилися: фактично це малий і середній бізнес.

Найпріоритетнішими галузями для кредитування все ще є сільське господарство (але тільки великі компанії, фермерські господарства поки що мало хто береться фінансувати) і харчопром (особливо переробка харчових продуктів). У цих сегментах гарантований грошовий потік. Цікаві й промпідприємства (зокрема, важка промисловість). Проте тут усе залежить від конкретного бізнесу. З'явилися шанси отримати позики і в ритейлерів (окрім продуктових мереж): магазинів одягу та будівельних супермаркетів. А ось для більшості девелоперів доступ до кредитів, як і раніше, закритий.

ТО БАТОГОМ, ТО ПРЯНИКОМ

Щоб хоч якось активізувати попит на кредити, банки запускають партнерські програми з різними міжнарод-

**ОБ'ЄКТИВНО НА СЬОГОДНІ
МАЙЖЕ НЕМАЄ ЗАСТАВНОГО
МАЙНА, ЯКЕ МОЖНА БУЛО Б
НАЗВАТИ ЛІКВІДНИМ,
ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ ВКРАЙ
УСКЛАДНЕНА**

ними фінансовими структурами, які мають зменшити вартість ресурсів для кінцевих споживачів. Як правило, партнери частково компенсують ставку за кредитом: беруть на себе від 5% до 10% річних. «Форум», ОТП Банк, Райффайзен Банк Аваль напри-

ЕКСПЕРТИЗА

**Світлана
Монастирська,
член правління –
заступник голови
правління**

Укресімбанку:
– Зараз найстійкіші
показники щодо
рівня кредитоспро-

можності демонструють підприємства малого й середнього бізнесу, які працюють у сфері виробництва товарів та послуг масового споживання, обслуговують державні потреби, а також сільгоспвиробники, експортери–виробники готової продукції та напівфабрикатів. Проте не можна виділити галузі, які банк бажає чи не бажає кредитувати. У кожній із них є свої лідери та компанії, які програють внутрішньогалузеву конкуренцію. Наприклад, будівництво демонструє одні з найгірших показників розвитку, внаслідок чого обсяги кредитування компанії цього сегмента істотно поменшали. Але й тут є успішні підприємства, з якими цікаво співпрацювати.

А ось проєктів start up, тобто створення нового бізнесу з нуля, Укресімбанк, як і більшість інших фінустанов, не кредитує. Це специфічний вид запозичень, за яким простежується набагато більший відсоток не повернень. На наш погляд, такі фінансові операції – це прерогатива швидше венчурних фондів, аніж банківських установ, тож у цій царині останні поводяться дуже стримано. В Укресімбанку можна взяти кредит на запуск бізнесу, якщо його розглядають як один із нових напрямів діяльності підприємства. Водночас як джерело погашення кредиту, насамперед трактують доходи від уже наявного бізнесу.

Слід зазначити, що Укресімбанк доволі гнучко ставиться до аналізу кредитоспроможності позичальника, враховуючи при цьому широкий перелік кількісних та якісних показників, які характеризують його діяльність, включно з галуззю, репутацією, кредитною історією, якістю звітності. Визначальним у рішенні про надання кредиту є результат, який отримають аналітики банку під час комплексного аналізу діяльності компанії.

Обов'язковою для більшості кредитних програм банку також є наявність ліквідного забезпечення. Універсальним видом забезпечення за всіма програмами є житлова й нежитлова нерухомість, земельні ділянки, а також права вимоги на кошти, розміщені на депозитних рахунках у банку. Варто зазначити, що в рамках окремих цільових програм кредитування (на придбання нерухомості, транспорту, обладнання) забезпеченням зазвичай виступає майно, купівлю якого фінансовано за рахунок кредитних коштів.

ТОП-10 гривневих кредитів на поповнення обігових коштів терміном до 1 року

За даними prostobiz.ua

ЕРСТЕ БАНК	► Ефективна ставка – 17,90%
	► Ставка – 17,00%
	► Разова комісія – 0,50%
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 2,00
БРОКБІЗНЕС БАНК	► Ефективна ставка – 18,72%
	► Ставка – 18,00%
	► Разова комісія – 2000 грн
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 2,00
УКРГАЗ БАНК	► Ефективна ставка – 18,90%
	► Ставка – 18,00%
	► Разова комісія – 0,50%
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 1,25
ФОРУМ	► Ефективна ставка – 19,26%
	► Ставка – 18,00%
	► Разова комісія – 0,70%
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 1,67
ВТБ БАНК	► Ефективна ставка – 19,70%
	► Ставка – 17,00%
	► Разова комісія – 1,50%
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 1,67
АСТРА БАНК	► Ефективна ставка – 19,80%
	► Ставка – 18,00%
	► Разова комісія – 1,00%
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 2,00
БАНК КІПРУ	► Ефективна ставка – 19,80%
	► Ставка – 18,00%
	► Разова комісія – 1,00%
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 1,67
УКРСОЦ БАНК	► Ефективна ставка – 19,80%
	► Ставка – 18,00%
	► Разова комісія – 1,00%
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 1,43
VAB БАНК	► Ефективна ставка – 19,80%
	► Ставка – 18,00%
	► Разова комісія – 1,00%
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 2,00
МЕГА БАНК	► Ефективна ставка – 19,90%
	► Ставка – 19,00%
	► Щомісячна комісія – 0,04% суми
	► Коефіцієнт покриття заставного майна – від 1,54

клад, є учасниками програми торгового фінансування IFC в Україні, що надає часткові або повні гарантії під торгівлі операції і покриває ризики неотримання платежів. А на початку 2011-го Креді Агріколь Банк почав співпрацювати з молокопереробною компанією «Данон». Фінустанова пропонує пільгове фінансування тим фермерським господарствам, які постачають згаданому підприємству молоко. Такі домовленості в різних банках укладені і з виробниками, і з постачальниками сільгосптехніки, насіння, добрив, пестицидів та інсектицидів. Та хоча, за словами банкірів, отримати пільгове фінансування можуть усі охочі, на практиці зробити це вкрай важко.

Ще один спосіб домогтися дешевшого кредитування – перейти на комплексне обслуговування. Банк «Київська Русь», наприклад, надаючи позику юридичній особі, висуває обов'язкову умову: відкриття рахунків і реалізація зарплатного проекту. Банкіри зазначають, що цей крок – найкращий спосіб завоювати лояльність кредитора. У такому разі фінустанова бачить повну картину бізнесу й контролює його фінансові потоки. У результаті позичальник може отримати більшу суму кредиту, ніж, приміром, клієнт із вулиці, й під нижчий відсоток.

НА СТАРІ ГРАБЛІ

Окреме питання – валютні кредити. Кредитів у доларах або євро майже немає. Точніше формально вони в лінійці продуктів є, проте охочих видати, а тим більше взяти їх катма. Хоча вартість таких позик у доларах і євро в 1,5 раза нижча, ніж у гривні: 12–15% проти 19–21% річних, на практиці вони доступні лише позичальникам, які мають валютну виручку. «Причому це повинні бути тільки надійні клієнти з бездоганною кредитною історією, фінансовий стан яких не викликає жодних сумнівів у їхній здатності витримати різкі коливання на валютному ринку», – розповідає директор департаменту правового забезпечення Ерсте Банку Олек-

сандр Ярецький. Утім, за словами фахівця, позиція регулятора нині спрямована на мінімізацію кредитування в іноземній валюті.

До речі, найближчим часом ставки за такими позиціями можуть ще зменшитися. 16 червня Нацбанк знизив норматив резервування за довгостроковими вкладками в іновалюті з 4% до 2%. Очікується, що вслід за цим він послабить вимоги до резервів і за відповідними кредитами. Проте опитані банкіри впевнені, що жодні нормативні вимоги особливо не вплинуть на бажання фінустанов видавати валютні позики. «На сьогодні головний стимульований чинник – це не норма резервування, а відсутність надійних позичальників, які готові брати кредити у валюті», – коментує президент Українського аналітичного центру Олександр Охріменко. Зараз, коли поновилися розмови про можливу девальвацію гривні, видача таких позик ризикована і для банків, і для позичальників. Ні ті ні інші не готові брати на себе валютні ризики.

Банкіри зазначають: найближчим часом знизяться ставки за гривневими кредитами для юросіб. Депозити в нацвалюті й далі дешевшають (щоправда, вже не такими темпами, як рік тому). До кінця 2011-го ставки за вкладками знизяться ще на 0,5–1 п. п., відповідно зменшаться й ставки за кредитами.

Утім, здешевлення ресурсів навряд чи сприятиме активному кредитуванню. На його відновлення впливають економічна ситуація в країні й платоспроможність компаній-позичальників. Поки вони не почнуть заробляти гроші на докризовому рівні, банки не зможуть видавати їм кредити. Тільки-но обороти вийдуть на гідний рівень, кредитні портфелі фінустанов почнуть збільшуватися. Але навіть якщо інтенсивне зростання економіки почнеться цього року (втім, у це мало хто вірить), обсяги й умови кредитування можуть досягти докризового рівня лише наприкінці 2012-го. ■

Малий бізнес: кредитні можливості

У США та Європейському Союзі малий бізнес забезпечує до 60–80% нових робочих місць, а його частка у ВВП – 50–60%. Україні до таких показників далеко, тому що внесок підприємств у ВВП країни не перевищує 10–15%. Врятувати становище взялися банки, які цього року почали активно кредитувати представників малого та середнього бізнесу (МСБ). Серед них і Укрексімбанк, для якого робота з цим сегментом клієнтів також стала одним із пріоритетних напрямів діяльності. Про можливості великого банку для невеликих компаній розповіла заступник голови правління Укрексімбанку Світлана Монастирська.

У. Т.: Пані Світлано, чому банки активно взялися кредитувати малий і середній бізнес?

– Нинішній акцент на МСБ пояснюється досить просто. По-перше, банки перебувають у пошуку якісних позичальників. Адже не секрет, що далеко не всі, навіть великі, компанії на сьогоднішній день вийшли з кризи і відновили свою плато- і кредитоспроможність. По-друге, потрібно визнати, що малий і середній бізнес завжди був недокредитованим, що призвело до значного відкладеного попиту на кредитні ресурси з боку МСБ. По-третє, завдяки зниженню вартості ресурсів і стабілізації економіки кредити нарешті стали доступні, у тому числі й цій групі клієнтів. Крім того, багато банків зрозуміли, що компанії МСБ були і залишаються привабливими для них як динамічний сегмент економіки.

У. Т.: Які саме кредити Укрексімбанк пропонує підприємствам малого і середнього бізнесу?

– Наші кредитні продукти для МСБ розроблені з урахуванням особливостей ведення господарської діяльності невеликими компаніями. Зокрема, це позики на поповнення обігових коштів, купівлю транспорту, комерційної нерухомості або устаткування. Крім того, є низка кредитних продуктів, що орієнтовані на задоволення потреб сільгоспвиробників. Також для малого та середнього бізнесу в нас є цікавий продукт спільно з KfW – німецькою Кредитною установою для відбудови. Ця програма реалізується для розширення обсягів виробництва, покращення якості та асортименту продукції, підвищення продуктивності праці та створення нових робочих місць. У її межах Укрексімбанк готовий видавати малому бізнесу кредити в розмірі від \$25 тис. до \$2 млн (в еквіваленті) і більше, тобто програма може бути актуальною для широкого кола підприємств.

У. Т.: За останні місяці багато банків кілька разів переглядали умови кредитування та відсоткові ставки. Як часто це робить Укрексімбанк?

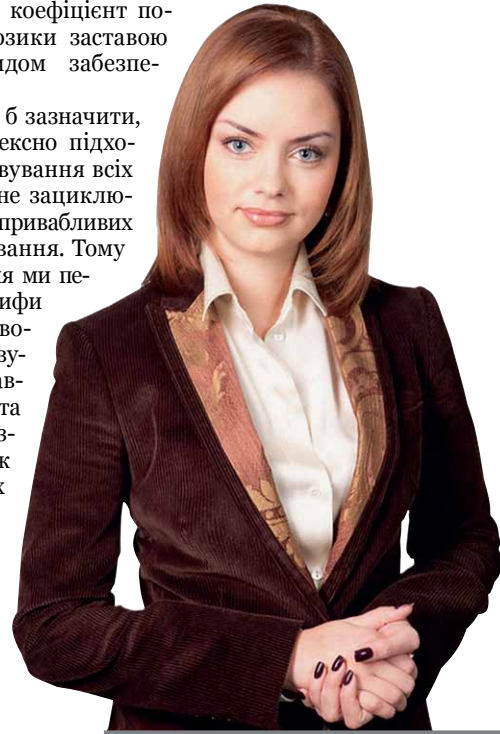
– Безумовно, ми відстежуємо ринкові тенденції та коригуємо наші пропозиції. Лише кілька днів тому оновили умови кредитування клієнтів МСБ, істотно їх поліпшивши. Наприклад, збільшили максимальний ліміт кредитування за стандартними процедурами, збільшили розрахунковий ліміт овердрафту, зокрема бланкового, помякшили вимоги при проведенні оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника. За деякими кредитними програмами Укрексімбанк збільшив термін пільгового періоду, коли позичальник може платити тільки відсотки за кредитом, до 12–15 місяців, а

також зменшив коефіцієнт покриття суми позики заставою або іншим видом забезпечення.

Але я хотіла б зазначити, що банк комплексно підходить до обслуговування всіх груп клієнтів і не заціклюється тільки на привабливих умовах кредитування. Тому на початку червня ми переглянули тарифи на розрахунково-касове обслуговування представників малого та середнього бізнесу, а також знизили для них на період до кінця літа тариф на відкриття мультивалютного рахунку в Укрексімбанку до 1 гривні.

У. Т.: І все ж чи знижуватимуться ставки за кредитами МСБ?

– Ви знаєте, ставки в нас і без регулярного перегляду нижчі від середньоринкових. Адже Укрексімбанк має прямий доступ до недорогих джерел фінансування. Наприклад, за останні три роки, з 2008-го по 2011-й, єдиний акціонер банку – держава – в сім разів збільшив його статутний капітал. Крім того, Укрексімбанк першим серед українських фінансових установ випустив єврооблігації в гривні на суму 2,3 млрд грн, які розкупили іноземні інвестори, надавши нам фінансування під 11% річних. Усе це дає нам змогу вже кілька місяців тримати конкурентні ставки за кредитами МСБ – від 15,4% річних у гривні та від 7,3% у доларах США і євро, у той час як інші банки лише «наздоганяють» нас постійним їх зниженням. ■

Корпоративна соціальна відповідальність

Останнім часом дедалі більше уваги у світі приділяють темі корпоративної соціальної відповідальності. Вона актуальна з різних причин. Численні випадки порушення етики ведення бізнесу, як-то поширення неправдивої інформації серед споживачів, недотримання трудових норм, нечесна конкуренція та корупція, погіршили ставлення громадськості до підприємницьких структур. Тим часом глобалізація інформаційного простору полегшила відстеження та обговорення корпоративної поведінки серед споживачів, інвесторів, партнерів. Збільшився вплив міжурядових організацій, які визначають норми та принципи діяльності з питань прав людини, захисту довкілля та боротьби з корупцією. Зросли темпи вичерпування природних ресурсів і забруднення довкілля. Ці передумови спричинили необхідність концептуальних змін корпоративного управління. Таким чином виникла концепція «корпоративної соціальної відповідальності» (КСВ). Згідно з нею компанії повинні зменшити зумовлений їхньою діяльністю негативний вплив на суспільство. Відповідаючи за наслідки власних дій, вони мають враховувати інтереси споживачів, працівників, партнерів та громад і дбати про довкілля.

Концепція соціально відповідальної діяльності спершу була зорієнтована на комерційні підприємства та організації. Та дедалі більше неприбуткових і неурядових організацій наслідують її загальні принципи. Основні з них: добровільний внесок у розвиток суспільства в економічній, соціальній та екологічній сферах; системність і постійність діяльності, на відміну від участі в окремих благодійних акціях; внесок, що виходить за межі визначеного законодавством мінімуму; а також взаємна вигода, котру отримують відтак і суспільство, й бізнес.

«Усвідомлення ролі бізнесу на шляху до соціально-економічного розвитку дало початок

ініціативі Глобального договору Організації Об'єднаних Націй. – розповідає координатор мережі Глобального договору України Анна Данилюк. – Так, 1999 року, під час Світового економічного форуму, генеральний секретар ООН Кофі Аннан запропонував компаніям та організаціям інтегрувати у свою корпоративну діяльність 10 універсальних принципів відповідальності в чотирьох основних сферах: права людини, трудові відносини, охорона навколишнього середовища та протидія корупції. Глобальний договір ООН і досі залишається найбільшою ініціативою з корпоративної соціальної відповідальності у світі, а його підписантами є понад 8 тис. компаній, асоціацій та неурядових організацій зі 135 країн світу. В Україні його було представлено 2006 року. Відтоді понад 180 компаній та організацій різних галузей економіки, від малих до найбільших підприємств держави, об'єднань професійних спілок, асоціацій роботодавців та громадських організації стали членами мережі Глобального договору України».

Беручи на себе відповідальність перед різними цільовими групами, компанія може здобути широкий спектр переваг. Проілюструємо прикладами прояви корпоративної соціальної відповідальності перед окремими цільовими групами й переваги, які компанія може отримати від такої діяльності.

Корпоративна соціальна відповідальність перед працівниками передбачає заходи, спрямовані на професійний розвиток, соціальний захист персоналу та гармонійне поєднання роботи й особистого життя. Це можуть бути програми навчання та підвищення кваліфікації, створення ергономічних робочих місць, введення гнучкого робочого часу та надомної роботи для матерів з дітьми й працівників з інвалідністю, медичне страхування, додаткові соціальні пакети, оплата послуг з оздоровлення чи занять спортом тощо. Цілком закономірно, що заходи, спрямовані на персонал, сприятимуть його професійному зростанню, покращать дисципліну, зменшать плинність кадрів, підвищать їхню ініціа-

Відповідальність як спосіб ведення бізнесу

тивність, а також привабливість компанії для висококваліфікованих фахівців. І це своєю чергою відобразиться на зростанні продуктивності праці та підвищенні якості виробленого.

Відповідальність перед споживачами стосується якості товарів та послуг і достовірності інформації про них. Усі зацікавлені у продукції з екологічно безпечної сировини. Зазначення на ній складу важливе для людей, які мають алергію на певні компоненти. Нанесення даних шрифтом Брайля робить їх доступними для незрячих. Отже, такі заходи збільшують прихильність споживачів та обсяги реалізації продукту.

Відповідальність перед громадою передбачає позитивний вплив компанії на місцевий розвиток. Його можуть здійснювати через кадрову політику, спрямовану на наймання персоналу з числа жителів найближчих міст і сіл, співпрацю з місцевими поставальниками, інвестиції в прокладання доріг, підтримку тамтешніх об'єктів історико-культурної спадщини, будівництво спортмайдан-

чиків, продаж продукції за зниженими цінами для місцевого населення, спільне з громадою впорядкування території навколо підприємства. Така діяльність сприятиме налагодженню співпраці компаній із місцевою владою, зміцненню партнерства, збільшенню довіри та лояльності громади.

На відміну від КСВ перед згаданими цільовими групами, відповідальність перед суспільством включає заходи, спрямовані на вирішення масштабніших проблем. Так, у відповідь на темпи поширення ВІЛ-інфекції в Україні одна з компаній розробила тренінг із профілактики передачі ВІЛ й організувала його проведення в школах, залучивши власний персонал. Відповіддю на забруднення довкілля та знищення природних ресурсів стають програми, які передбачають впровадження енергозбережних технологій, модернізацію обладнання, що дає змогу зменшити шкідливі викиди в повітря. Компанії-авіаперевізники виступили з ініціативою щодо електронних квитків. Чимало організацій впровадили екологічну програму «Зелений офіс» із метою раціонального задіяння енергії та ресурсів, повторного використання й переробки останніх. У межах такого проекту, наприклад, провадиться заміна паперових архівів та листування на електронні, використовують енергоощадні лампи тощо. Раціональне поводження з природними ресурсами, з одного боку, зменшує шкоду для довкілля, із другого – скорочує видатки компанії на водо- й енергопостачання, витратні матеріали, переробку чи вивезення відходів.

Залежно від фінансового стану компанії, виду діяльності, кількості персоналу, соціально-економічної ситуації в регіоні, де вона працює, соціальних проблем у країні, корпоративна соціально відповідальна діяльність може бути здійснена в різних формах і різними методами.

Компанія може як впроваджувати власні КСВ-програми, так і долучатися до тих, що їх реалізують місцеві органи влади,

громадські організації, профоб'єднання, ЗМІ тощо.

Різними можуть бути й методи фінансування: гранти, соціальні інвестиції, пайове фінансування, виділення безоплатно власної продукції чи послуг, делегування співробітників, проведення соціально значущого маркетингу.

Для максимальної ефективності програми КСВ важливо, щоб вона була пов'язана з основною діяльністю, місією та цінностями компанії. Наприклад, підприємство-виробник програмного забезпечення започаткувало програму з безпеки дітей в інтернеті, об'єднавши навколо цієї ідеї інші компанії. Програма включає низку заходів, спрямованих на навчання дітей, учителів та батьків правил безпечного користування інтернетом. Інше підприємство вдосконалило власну технологію виробництва пральних порошоків, що дало змогу зменшити вміст у них фосфатів, які негативно впливають на довкілля та здоров'я людини. Компанія-виробник дитячого харчування підтримує малюків-сиріт, надаючи власну продукцію інтернатам. ІТ-компанія спільно з громадською організацією запровадила дистанційну програму підвищення комп'ютерної грамотності людей з інвалідністю, які мають труднощі з пересуванням. Навчання проводять на волонтерських засадах співробітники компанії.

Щороку дедалі більше українських компаній працюють на принципах КСВ, бо ж розуміють переваги, які можуть здобути: посилення оперативної ефективності й зменшення витрат, покращення відносин із місцевою владою та регулятивними органами, підвищення конкурентоспроможності, поліпшення репутації, розширення доступу до капіталу як результат стабільності й фінансової привабливості з погляду інвесторів. ■

Олена Іванова,
менеджер Проекту Програми розвитку ООН, Міжнародної організації праці та Державного центру зайнятості
«Соціальна інтеграція людей з інвалідністю шляхом забезпечення доступу до зайнятості»

ЛЮДИ З ІНВАЛІДНІСТЮ: працевлаштувати не можна ігнорувати. Де ставимо кому?

Законодавством передбачено чотиривідсотковий норматив працевлаштування людей з інвалідністю. Він є обов'язковим для всіх підприємств незалежно від форми власності та сфери господарської діяльності й затверджений Законом «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Деякі підприємці вбачають у цій нормі зайве навантаження, тож і намагаються знехтувати нею в будь-який спосіб. Інші йдуть на працевлаштування людей, які мають інвалідність, насамперед щоб уникнути штрафних санкцій, які накладають на тих, хто не забезпечує виконання нормативу. Хоча є і такі роботодавці, що відчують свою соціальну відповідальність як перед конкретно людиною, котра звернулася у пошуках роботи, так і перед суспільством узагалі.

Практика наймання працівників з інвалідністю поширюється у світі. Цьому сприяє розвиток технологій, які дають змогу автоматизувати й механізувати виробничі процеси таким чином, щоб компенсувати певну обмеженість особи в її можливостях. Такі філософські цінності, як права людини, недискримінація, солідарність і відповідальність, дедалі частіше знаходять відображення в національному законодавстві й повсякденному житті. Серед причин фігурують і економічні міркування – програми соціального захисту потребують щороку більше державних коштів, а це позначається на обсягах податків.

В Україні лише 2007 року люди з інвалідністю отримали

право на статус безробітного та відповідну допомогу. Доти вважали, що вони потребують лише соціальної допомоги і не можуть бути повноцінними учасниками ринку праці. Однак залишається ще ціла низка перешкод на їхньому шляху. Це й суто архітектурні бар'єри, які вони мають долати, дорогою на роботу і власне на місці роботи, й упереджене ставлення роботодавців та колег, і нестача знань та кваліфікації, бо ж заклади освіти здебільшого не забезпечують умов для навчання людей з обмеженими можливостями.

Щоб залучити таких осіб до відкритого ринку праці, потрібні конструктивні підходи до організації зайнятості. Слід пристосувати робочі місця, використавши спеціальне обладнання та програмне забезпечення, адаптувати

посадові обов'язки, режим праці та відпочинку до їхніх індивідуальних потреб. Ефективними способами підтримки на робочому місці є програми наставництва, соціального супроводу, тренінги з ефективної комунікації. Для працівників, яким важко пересуватися, важливі безбар'єрність і досяжність виробничих та офісних приміщень. Людям з обмеженими слухом чи зором необхідне налагодження відповідних каналів та засобів комунікації.

Дедалі більше фірм цікавляться реальними прикладами «як це зробити». Міжнародна організація праці випустила торік збірку «Інвалідність на робочому місці: практика компаній», де представлено досвід 25 відомих підприємств щодо наймання, збереження місць, виробництва продукції та послуг, упрова-

дження програм корпоративної соціальної відповідальності з урахуванням аспектів інвалідності. У межах Проекту Програми розвитку ООН, Міжнародної організації праці та Державного центру зайнятості «Соціальна інтеграція людей з інвалідністю шляхом забезпечення доступу до зайнятості» вийшов довідник для роботодавців «Працевлаштування та зайнятість людей з інвалідністю».

Успішних прикладів організації задіяння таких осіб досить багато, зокрема й серед компаній, що працюють в Україні.

Сербський холдинг Delta впровадив програму наймання

15 швачок однієї з українських фірм мають складнощі з пересуванням, тож працюють дистанційно. Періодично їх відвідують колеги-експедитори, які розвозять замовлення й забирають готову продукцію.

На підприємстві харчової промисловості, потужності якого розміщені в селищі міського типу, працюють шість людей з інвалідністю, що користуються візками. Задля їхнього безперешкодного пересування споруджено пандуси не лише у виробничих і офісних приміщеннях та на суміжних територіях, а також, у співпраці з місцевою владою, біля медичних закладів та магазинів. Це сприяло

три години на день. Редакція облаштувала йому робоче місце, встановивши програму озвучення електронних текстових файлів. Прочитати друкований текст він може, використовуючи спеціальну велику лупу.

Один із найбільших вітчизняних виробників напоїв створює спеціальні умови для роботи осіб, хворих на цукровий діабет. Підприємство адаптувало режим праці й відпочинку під їхні потреби. Оскільки людям із таким діагнозом життєво необхідно постійно контролювати рівень цукру в крові й харчуватися кілька разів на день, там спеціально облаштували в робочому приміщенні медично-профілактичну кімнату, де працівники можуть поміряти артеріальний тиск і рівень цукру в крові, зробити ін'єкцію інсуліну чи просто перепочити.

Керівництво одного з українських банків переконане: стереотипи щодо нездатності людей з інвалідністю повноцінно працювати не відповідають дійсності. Зважаючи на те, що багато з них мають вищу освіту (інколи й не одну), а також бажання трудитись і реалізовувати свій потенціал, фінансова включила розділ щодо сприяння працевлаштуванню таких людей до своєї програми корпоративної соціальної відповідальності. Банк взаємодіє з відповідними агенціями та громадськими організаціями, поповнюючи свій персонал працівниками з інвалідністю. Водночас він формує позитивне ставлення до себе клієнтів, державних органів, ЗМІ. Кількість його кваліфікованих працівників, які мають різні групи інвалідності, перевищила чотиривідсотковий норматив. Серед обійманих ними посад – керівник сектору, аналітик, експерт із кредитування.

Українським роботодавцям, які мають успішний досвід організації зайнятості людей з інвалідністю, важливо ділитися своїми напрацюваннями з іншими, щоб відчинити більше дверей назустріч людям з обмеженими можливостями, які хочуть і можуть працювати. ■

Ольга Іноземцева,

PR-спеціаліст Проекту Програми розвитку ООН, Міжнародної організації праці та Державного центру зайнятості «Соціальна інтеграція людей з інвалідністю шляхом забезпечення доступу до зайнятості»

людей з інтелектуальною недостатністю. Кандидати на працевлаштування два місяці відвідували тренінги з ефективної комунікації з колегами та споживачами, брали участь у практичному семінарі, де вивчали особливості роботи на відповідних посадах, а також набували навичок безпосередньо в крамницях. Відтак вони стали асистентами з виставок або продажу в магазинах Delta Sport. У період адаптації, визначений окремо для кожного працівника з інвалідністю, за ним закріпили куратора, котрий надавав підтримку й відстежував прогрес роботи. Крім того, було передбачено гнучкі часові графіки. Такі люди можуть трудитися від двох до п'яти днів на тиждень упродовж двох-чотирьох годин залежно від їхньої здатності й бажання.

налагодженню взаємин компанії з місцевою владою.

Показовим у плані залучення до роботи людей із сенсорними порушеннями є досвід української мережі супермаркетів, де вони працюють касирами. «Прийняття робочих місць під працівників із вадами слуху не потребує значних витрат, – каже директор із персоналу компанії, – ми просто встановлюємо таблички зі стандартними фразами, які допомагають їм спілкуватися з покупцями. На бейджі такого працівника є наліпка з перекресленим вухом. Якщо виникають труднощі у спілкуванні, ми допомаємо їх за допомогою паперу та ручки».

У телерадіокомпанії задіяно журналіста із суттєвою вадою зору, яка не дає йому змоги працювати за комп'ютером більш ніж

Кращі практики корпоративної соціальної відповідальності.

Забезпечуємо гідну працю людей з інвалідністю

● **Організатор:** Проект Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), Міжнародної організації праці (МОП) та Державного центру зайнятості (ДЦЗ) «Соціальна інтеграція людей з інвалідністю шляхом забезпечення доступу до зайнятості» оголошує конкурс серед роботодавців України на найкращу політику підприємства у забезпеченні гідних умов праці для осіб з інвалідністю та сприянні їхній соціальній інтеграції через зайнятість.

● **Завдання конкурсу:** привернути увагу роботодавців до забезпечення гідної праці та прийняття на роботу людей з інвалідністю; виявити успішну практику забезпечення їхньої зайнятості з метою її подальшого поширення.

● **Очікуваний результат:** підготовка збірки з прикладами успішної практики забезпечення зайнятості людей з інвалідністю; поширення такої практики.

З огляду на це організатори конкурсу залишають за собою право на некомерційне використання наданої учасниками інформації з метою популяризації успішної практики.

До участі в конкурсі запрошуються підприємства, організації та установи, які працюють в Україні, включно з підприємствами та організаціями громадських організацій інвалідів незалежно від кількості штатних працівників.

Конкурс проводиться з 10 травня по 10 вересня 2011 року.

Прийняття робіт триватиме до 10 вересня 2011 року.

Переможці будуть нагороджені символічними відзнаками організатора конкурсу – спільного Проекту ПРООН, МОП та ДЦЗ.

Підбиття підсумків та оголошення результатів відбудеться в третій декаді жовтня 2011 року під час урочистої церемонії нагородження переможців.

ПЕРЕМОЖЦІ КОНКУРСУ БУДУТЬ ВИЗНАЧЕНІ ЗА ТАКИМИ НОМІНАЦІЯМИ Й КАТЕГОРІЯМИ:

● **Гідна праця** – підприємство чи організація пристосовує робочі місця для працівників з інвалідністю, використовуючи спеціальне обладнання, програмне забезпечення тощо; гарантує індивідуальний підхід в облаштуванні робочого місця через адаптацію робочих функцій, режиму праці та відпочинку до потреб, функціональних можливостей або обмежень працівника; забезпечує гідну оплату праці.

● **Доступність** – підприємство чи організація забезпечує безбар'єрність і доступність виробничих та офісних приміщень для працівників із функціональними обмеженнями: пандуси, підйомники, звукові чи світлові індикатори, позначки тощо; впроваджує програми транспортного забезпечення; має налагоджені канали та засоби комунікації, пристосовані до потреб працівників із сенсорними обмеженнями (слуху та зору).

● **Інтеграція** – підприємство чи організація забезпечує інтеграцію працівників з інвалідністю до трудового колективу через програми наставництва, коучингу, соціального супроводу, командоутворюючі заходи, комунікативні тренінги тощо.

● **Корпоративна соціальна відповідальність** – підприємство чи організація впроваджує програму корпоративної соціальної відповідальності, яка містить положення щодо працевлаштування та організації зайнятості людей з інвалідністю; має зафіксовані положення щодо організації праці людей з інвалідністю в колективному договорі; має корпоративні соціальні пакети або програми підтримки працівників з інвалідністю, що гарантують виплати й пільги для них понад установлені чинним законодавством, а також такі, яких не передбачено для працівників, що не мають інвалідності.

● **Відкритість** – на підприємстві чи в організації частка працівників, які мають інвалідність, перевищує встановлений норматив.

КОРОТКА ДОВІДКА

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) – це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, за тих, на кого безпосередньо чи опосередковано ці рішення впливають. КСВ – концепція, що заохочує компанії враховувати інтереси суспільства, беручи на себе відповідальність за вплив їхньої діяльності на споживачів, партнерів, працівників, громади та навколишнє середовище в усіх аспектах. Ця концепція полягає в гармонійному співіснуванні компанії із суспільством та її участі у вирішенні соціальних проблем.

У цьому конкурсі КСВ буде розглянуто в таких аспектах:

відповідальне ставлення до працівників з інвалідністю: забезпечення гідних умов праці, надання рівних можливостей та додаткової підтримки, інвестування в навчання та розвиток;

відповідальність перед суспільством за участь у вирішенні соціальних проблем: як самостійна діяльність компанії, так і в партнерстві у реалізації програм, спрямованих на залучення й підтримку людей з інвалідністю.

Детальну інформацію про критерії оцінювання учасників конкурсу за кожною з номінацій, а також **аплікаційну форму на участь в конкурсі** можна отримати за адресою <http://undp.org.ua/contest1.pdf>

ПЕРЕМОЖЦІВ КОНКУРСУ ВИЗНАЧАЄ ЖУРІ:

Василь Костиця – національний координатор Міжнародної організації праці в Україні.

Катерина Рибальченко – старший програмний менеджер Програми розвитку ООН.

Олена Стащенко – начальник управління організації надання соціальних послуг Державного центру зайнятості Міністерства соціальної політики України.

Олена Іванова – менеджер Проекту ПРООН/МОП/ДЦЗ «Соціальна інтеграція людей з інвалідністю шляхом забезпечення доступу до зайнятості».

Денис Бродський – HR-директор та член правління Platinum Bank – титульного партнера Проекту ПРООН/МОП/ДЦЗ «Соціальна інтеграція людей з інвалідністю шляхом забезпечення доступу до зайнятості».

Юрій Кузовий – директор департаменту розвитку соціального страхування Федерації роботодавців України.

Олег Полозюк – головний спеціаліст Національної асамблеї інвалідів України.

Для участі в конкурсі потрібно надіслати заповнену заявку, що складається з аплікаційної форми та додатків до неї.

Заявки слід надсилати або подавати в паперовому вигляді в одному примірнику та на електронних носіях. Адреса: 01033, м. Київ, вул. Жиянська, 476 (приміщення Київського міського центру зайнятості), кім. 309. Надсилати з поміткою «На конкурс».

Для отримання роз'яснень щодо умов конкурсу, заповнення аплікаційної форми, подання заявки та інформації стосовно її одержання Секретаріатом учасники можуть звертатися в Секретаріат за тел. 044 353 66 92 та 044 353 66 91 в робочі дні з 11:00 до 13:00 або електронною поштою konkurs.pracya@gmail.com

КАТЕГОРІЇ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

Підприємства та організації із загальною чисельністю працівників:

А до 25; **Б** 26–100; **В** 101–1000;

Г понад 1000;

Д підприємства та організації громадських організацій інвалідів.

ДОДАТКОВИМИ КРИТЕРІЯМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ КОНКУРСУ Є:

забезпечення нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів відповідно до Закону «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»;

наявні приклади кар'єрного зростання працівників з інвалідністю;

додатковою перевагою буде визнано надані фото та відеоматеріали, публікації тощо, які ілюструють організацію зайнятості людей з інвалідністю на вашому підприємстві / в організації.

Потреба самовираження

Український середній клас чекає на силу, якій міг би довірити свої голоси

Автор:
Андрій Дуда

Середній клас відіграє провідну роль у забезпеченні стабільності та демократичності держави в соціальній, економічній і психологічній сферах. З економічного погляду сильний середній клас – це стабільна і прогнозована база оподаткування, стабільний споживач із високою купівельною спроможністю; соціальний вимір середнього класу – це розвантаження держави в частині виконання соціальних функцій, адже він зазвичай здатний самостійно оплачувати надані йому медичні, освітні та інші послуги, не потребує соціальних субсидій, пільг тощо. Врешті, потенційно середній клас за певних умов може бути дуже стійкою соціальною базою влади. Цікаво, що коли створення Української держави було лише в проектах, то в суспільній думці багато уваги приділялося пошуку середнього класу як соціальної опори нової країни. Наприклад, у роботах Липинського його прообразом виступала «провідна верства» «братів-хліборобів».

Утім, якщо хтось думає, що середній клас – лише добрий інструмент у руках держави, він дуже помиляється. Особливо коли йдеться про Україну. В останнє десятиріччя ми стали свідками самоідентифікації та усвідомлення середнім класом своїх політичних інтересів. Помаранчева революція продемонструвала, на що він здатний. Це і ті люди, які з власної ініціативи носили бутерброди протестувальникам, і ті успішні й добре вдягнуті кияни, які здіймали хвилю протесту в перші три дні після фальсифікації виборів 2004 року.

Якщо «булижник» був зброєю пролетаріату, то інтернет став знаряддям боротьби середнього класу. Не дивно, що вже Помаранчеву революцію називали революцією користувачів мережі. Революції в Аф-

риці нарекли бунтом користувачів Facebook. Всесвітня павутина на сьогодні стала унікальним майданчиком комунікації, який дає змогу не лише обговорювати певні політичні проекти, а й вести повноцінну організаційну роботу.

ЗОЛОТА СЕРЕДИНА

Напевне, визначення середнього класу, його класифікація є одним із найдискутованіших питань у середовищі соціологів, політологів, управлінців. Очевидно, що основна ідентифікаційна ознака цього соціального прошарку випливає з буквального тлумачення: це клас між найнижчою бідною соціальною верствою та фінансовою, управлінською елітою. Традиційно виокремлюють кілька критеріїв, за якими визначають середній клас: 1) матеріальне становище; 2) освітньо-професійний рівень; 3) соціальний статус; 4) відповідна самоідентифікація особи.

ОСОБЛИВІСТЬ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ – КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ І ПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОБІЦЯНОК І ДІЙ

Найскладніше встановити матеріальний та фінансовий мінімум зарахування до середнього класу. Залежно від країни ці показники дуже різняться. Проте вважається, що критерієм віднесення за матеріальним та фінансовим становищем може бути наявність нерухомості, заощаджень, автомобіля, стабільного прибутку, що дає змогу забезпечувати належні витрати на харчування, побутову техніку, відпочинок, розваги тощо. У соціальному розрізі середній клас відповідно до згаданого вище критерію становлять представники малого бізнесу, добре оплачуваний менеджмент, кваліфіковані пра-

цівники приватного і державного секторів.

Іншою ознакою є наявність відповідного освітньо-професійного рівня. Звичайно, цей критерій треба враховувати комплексно – вища освіта не може бути єдиним мірилом під час зарахування до середнього класу. Разом із тим вважається, що її наявність майже у 2,5 раза знижує ризик переходу особи в категорію бідних людей і більш ніж у 1,5 раза підвищує перспективу отримання середніх доходів.

Має значення і соціальний статус. Так, керівник підприємства, посадова особа органу влади навіть за невисоких доходів не можуть бути зараховані до категорії бідних людей. Хоча, поза сумнівом, є специфічно українські статусні особливості. Приміром, у більшості розвинених країн медичних працівників, педагогів, представників місцевого самоврядування автоматично відносять до середнього класу, зважаючи на освіту, статус і матеріальне забезпечення. Тоді як в Україні соціальний статус та освіта медпрацівника чи освітянина зі \$100–150 заробітної плати суттєво знижують шанси опинитися поміж середнього класу.

Найвищий його відсоток можна зафіксувати, виходячи із самоідентифікації особи. Як свідчать соціологи, у нашій країні впродовж останніх 10 років стабільно асоціюють себе із середнім класом близько 45–50% людей. Між тим у 2001-му, як ми вже зазначали, у Посланні президента за сукупністю критеріїв його частка становила 12%, Центр Разумкова у передкризовий період зараховував до нього близько 17% українців, у післякризовий – ті самі 12%.

Проте, формальний підхід до визначення середнього класу має серйозну ваду, адже дозволяє зарахувати туди тих, хто не має до нього стосунку. Наприклад, «обслуговуючий персонал» олігархів, який має досить

високий дохід, але надто залежний від милості господарів і не має бажання змінити олігархічну систему.

ПРАГМАТИЧНО-ПОЛІТИЧНИЙ

Для політичних цілей середній клас – це значною мірою явище психологічне, ознакою якого є не лише соціальне, матеріальне становище, а й очікування входу.

Як сказали б Ільф і Петров, у середнього класу сьогодні «ісканія». Цей клас в Україні сформувався за 20 років з тих, хто на власний ризик вів свою справу чи займався професійною діяльністю, і лише нещодавно кількість таких людей переросла в якість. Пошук політичної самоідентифікації цих людей пов'язаний із такими ідеологемами-цінностями: 1) професіоналізація управління. Середній клас моделює ефек-

ГОЛОС СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ.

«Підприємницький майдан» у листопаді 2010 року змусив владу відмовитись від найбільш одіозних положень Податкового кодексу

тивне керівництво за зразком ефективного менеджменту: компетентність, усунення корупції і суб'єктивізму під час ухвалення рішень. У зв'язку з цим у його середовищі поширена теза про прихід до влади нового покоління управлінців, менеджменту 30–40-річних; 2) послаблення податкового тиску на бізнес, спрощення процедур започаткування і ведення бізнесу; 3) дистанціювання від ідеологічних конфліктів через створення лояльних до держави політико-ідеологічних палативів; 4) проєвропейська орієнтація; 5) неприйняття жодних форм сваволі влади і насильства над особистістю.

Політики, які прагнуть представляти інтереси середнього класу, мають чітко усвідомлювати ще одну його особливість: критичне мислення і налаштованість на прагматичний аналіз

обіцянок та дій. Це думаючий, інтелектуальний виборець, здатний аналізувати і робити висновки. Тому слід розуміти, що йдеться про дуже електорально примхливу виборчу категорію, яка потребує професіоналізму, цікавих ідей, сильних програм. Робота із середнім класом без права на помилку. Це підтверджують приклади Віктора Ющенка, Арсенія Яценюка і Сергія Тігіпка. На них середній клас покладав надії – і розчарувався.

Відтак можемо констатувати: в Україні не лише є середній клас, він уже став класом політичним. І готовий підтримати – інтелектом, ресурсами, прямою дією – політиків чи акції, у щирість та потрібність яких вірить. Однак для такої підтримки висувуються дуже високі вимоги щодо наповнення політичних пропозицій реальним змістом. ■

Буржуазний націоналізм

Середній клас європейських країн обрав для себе не класову, а національну ідентичність і став опорою для розвитку держави. Будівничі незалежної України традиційно нехтували ним

Автор:
Олексій
Сокирко

Вектор суспільного та економічного розвитку європейських суспільств ось уже понад два століття визначається ступенем успішності його серцевини – середнього класу. Він став не лише промотором технологічних та економічних зрушень, що поставили європейську цивілізацію в центр всесвіту, а й будівничим сучасних національних держав. Нині майбутнє середнього класу в Україні викликає серйозне занепокоєння, як і доля її суверенітету та національної ідентичності.

«СВОБОДА І ВЛАСНІСТЬ!»

Сучасний тип національної самоідентифікації європейських народів, поява на політичній карті низки нових національних держав – усі ці явища родом із XIX століття. Тріумфальна хода національних відроджень колись бездержавних та упосліджених «маленьких» народів за своїми масштабами й значенням анітрохи не поступалася соціальним і економічним трансформаціям модерного світу: соціальним, промисловим і технологічним революціям.

Речником більшості змін виступала нова буржуазія, яка стрімко розросталася кількісно і якісно.

Необхідність соціальних та економічних змін у розумінні провідників національного відродження Угорщини тісно пов'язувалася з проблемами становища мадярів. Ідеолог угорського руху Іштван Сечені (1791–1860) у 1830–1833 роках опублікував три політичні памфлети, адресовані угорському дворянству, котре вважало себе оберігачем старожитніх мадярських цінностей і прав, у яких обстоював переваги вільного ринку як знаряддя відродження нації. Він пропонував зробити землю і працю ринковими товарами, поживити кредитування, зовнішньоторговельні відносини, пара-

лельно покращуючи освіту та міжстанові стосунки.

Сечені та його однодумці заходилися довкола конкретних ініціатив, від фінансування товариств із підтримки угорської мови та літератури до розвитку пароплавства, створення першого комерційного банку й національного клубу. Найамбітнішим і водночас найзнаковішим проектом Сечені стало будівництво мосту між старою столицею Будою, осідком мадярських королів, та новочасним районом Пештом, населеним підприємцями й комерсантами, що сполучив їх у цілісний організм – Будапешт. Він став наочним поєднанням національних цінностей і традицій із тріумфом середнього класу, який відтепер перетворювався на їхнього речника.

Ініціативи Сечені покликали до життя радикальнішу генерацію політиків, які вимагали парламентарних свобод і національної автономії, спираючись, утім, на гасла своїх попередників «Свобода і власність!». Очільник радикалів, молодий юрист і письменник Лайош Кошут (1802–1894) під час революційної «весни народів» 1848 року став прем'єр-міністром і правителем-президентом Угорщини. Дедалі більшу вагу національної буржуазії, котра активно переймалася захистом свого економічного становища, використала угорська інтелігенція для оборони національних прав мадярів. Успіхи аграрного капіталізму та індустріалізації спільно з агресивною культурною політикою інтелігенції сприяли досить швидкій мадяризації економічно сильних німців та євреїв. Якщо за часів

Сечені Будапешт був переважно німецькомовним, то на початку XX століття до 90% його населення вже розмовляло мадярською. У період післяреволюційної реакції угорці вперто бойкотували вибори до загальноавстрійського парламенту, домігшись зрештою 1867 року федеративного статусу в межах Австрійської імперії.

ЧЕСЬКИЙ РЕЦЕПТ

Особливості національного відродження чехів, позбавлених Габсбургами власної державності ще в XVII столітті, багато в чому визначали успіхи промислової революції. У добу романтизму питання національної самоідентифікації хвилювали хіба що вузьке коло професури та інтелігенції, які займалися історичними та фольклористичними студіями, написанням підручників. Промисловий переворот, що вивів Чехію на перші позиції в Австрійській імперії, сприяв збільшенню соціальної мобільності, розвитку транспортної мережі та поширенню освіти. Тоді як велика буржуазія мала переважно німецьке походження, дрібні та середні підприємці були чехами, інтенсивно зрощувалися з молодістю інтелігенцією. За відсутності власного представництва

БОСТОНСЬКЕ «ЧАЮВАННЯ». 1773 року середній клас північноамериканських колоністів висловив протест економічній політиці Великої Британії. Напруження між метрополією та її володіннями в Новому світі виникло в 1760-ті роки, коли парламент уперше намагався ввести податок у колоніях задля збільшення доходів монархії. 1773 року офіційний Лондон надав англійській Ост-Індській компанії великі преференції у продажах чаю, фактично позбавивши прибутків американців, які займалися цим промислом. У відповідь було вчинено погроми у Філадельфії та Нью-Йорку. Однак вирішальними стали події в Бостоні, де в гавані знищили вантаж із 342 ящиків того ж таки продукту, що належав Ост-Індській компанії. Бостонське «чаювання» яскраво підтвердило: економічний інтерес і національна свідомість крокують пліч-о-пліч. Ця подія послужила початком американської боротьби за незалежність

в органах влади чехи зосередили зусилля довкола освіти та економіки, попервах зберігаючи лояльність до Відня.

Збільшення економічної потуги, що протегувала національному рухові, відбувалося в сільському господарстві та харчовій промисловості, передусім цукроварінні. 1865 року було засновано перший чеський кредитний банк, а вже з початком наступного століття тамтешні комерційні фінустанови відігравали провідну роль у процесах індустріалізації регіону та підтримці національних партій. Розвиток міст і зростання промислового потенціалу тягли за собою і трансформацію національного складу: співвідношення міського населення з постійним приєднанням до лав пролетаріату вчорашніх селян і чехізацією євреїв поступово змінювалося на користь чехів.

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МАНІВЦІ

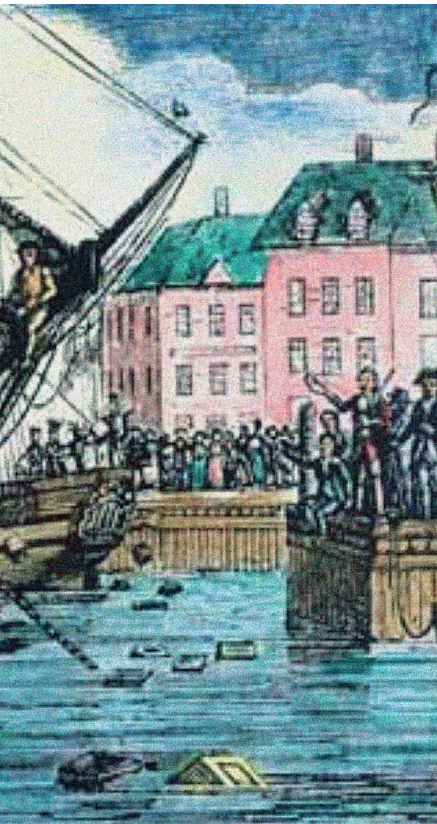
«Побуржуазнення» і національне відродження більшості поляків та українців, котрі проживали в кардинально відмінній за політичним та соціально-економічним характером Російській імперії, відбувалися за іншим сценарієм. Польський варіант був дещо сприятливішим та оптимістичнішим. Друга половина XIX століття минула для поляків під знаком інтенсивних економічних змін: будівництва залізниць, розвитку текстильної, харчової, вугільної промисловості. Підприємець став вірним союзником політичної еміграції та лідерів національного руху. Після поразки чергової революції 1863-го національна буржуазія спрямувала свою енергію на соціальну та економічну активність, сформувавши програму «органічної праці». Її метою були індустріалізація, освіта та підвищення добробуту нації. Буржуазний життєвий уклад з опертям на власні економічну самостійність та цінності активно пропагувався в періодиці та красному письменстві. Яскравим представником цієї ідеології в літературі став всесвітньо відомий Болеслав Прус (1847–1912), який вивів у образі головного героя «Ляльки» Станіслава Вокульського типаж національно свідомого буржуа.

Український контекст був менш втішним. Курс на русифікацію міст, регулювання торгівлі та

виробництва співвідносно із соціальним статусом підприємців, який сповідував російський уряд у першій половині XIX століття, практично не залишав шансів для зростання власне українського бізнесу. Найбільше можливостей із фінансового та юридичного погляду для розвитку виробництва мало дворянство, яке дуже швидко русифікувалося. У соціальному плані буржуазія в Росії до реформ 1860-х років не становила окремої соціальної групи. Фіскальна та адміністративна політика імперії взагалі дбала про те, щоб мінімізувати можливості для розвитку середнього класу, що цілком узгоджувалося з антиліберальними настроями її еліт.

Феномен українського підприємництва заявив про себе досить пізно: у період промислової революції, але не в дрібному та середньому бізнесі, а у великому. Цукрові магнати з українськими прізвищами на кшталт Харитоненків, Симиренків або Терещенків не завжди мали власне українську ідентичність, цілком комфортно почуваючись у «русском міре». Виняток становив хіба що філантроп та українофіл Василь Симиренко (1835–1915), який фінансував українські видання, наукові проекти й навіть політичну еміграцію. Та більшість українських корифеїв національного відродження сахалися українських «чумази», вбачаючи майбутнє нації в селянстві. Загравання із селянщиною та замилювання селом підклали міну сповільненої дії і під сам національний рух. Замість того щоб спрямовувати потік селян-переселенців до міста й працювати над підвищенням його культурного рівня, залучаючи на бік української справи, громадівці й народники опосередковано сприяли зросійщенню міста...

Короткозорість борців за національне визволення, котрі не розуміли стратегічної важливості прищеплення своїх ідей середньому класу, стала однією з причин їхньої поразки. Адже середній клас є природним союзником національного розвитку. Марксисті цілком справедливо схрестили націоналізм із епітетом «буржуазний». Справді, дедалі міцніший середній клас обрав для себе дорожку не вузькосоціальної ідентичності, а саме національну, поширюючи її вплив на решту суспільства. ■

Ціна прогресу

США зуміли подолати вплив олігархії, лише розширивши в роки Великої депресії повноваження держави і підтримавши середній клас

Автор:
Дмитро
Губенко

«Сьогодні Сполученими Штатами володіє та домінує в них ієрархія з 60 найбагатших родин, які підпирають не більше ніж 90 менш багатих родин... Ці родини – живий центр сучасної промислової олігархії, яка панує в США, обережно функціонуючи в межах де-юре демократичної форми урядування, за яким стоїть де-факто уряд, абсолютистський та плутократичний за своїми характеристиками», – писав у своїй виданій 1937 року праці «60 родин Америки» Фердинанд Лундберг, ніби змальовуючи сьогоднішню ситуацію в Україні.

Америка кінця XIX – початку XX століття надзвичайно стрімко розвивалася, поступово наближаючись до ролі світового лідера, проте її політична система була корумпованою. Утім, коли Лундберг працював наприкінці 1930-х над своєю книжкою, час плутократії добігав у Сполучених Штатах свого кінця. Новий курс легендарного президента Франкліна Делано Рузвельта істотно обмежив вплив великого бізнесу на державу. Проте боротьбу за чистий уряд американський середній клас розпочав ще наприкінці XIX століття, започаткувавши прогресивний рух.

БУНТ ПРОТИ МАШИНИ

Рух за прогресивні реформи в США підтримували викладачі, лікарі, юристи, пастори, фермери, дрібні та середні підприємці – усі ті категорії населення, які були соціально активними та вимагали очищення системи урядування від корупції. Вони прагнули відновити «традиційні принципи» американського політичного життя, яке взяли під свій контроль всемогутні трести й почали загрожувати інтересам

середнього класу. Прогресисти також домагалися реформ (а саме застосування наукових методів) в освіті, медицині, теології та багатьох інших галузях, однак нас цікавлять передусім їхні політичні та економічні вимоги.

Головного ворога прогресивний рух вбачав у так званих політичних машинах, які панували у всій країні, однак найбільшу силу здобули у великих містах: Нью-Йорку, Філадельфії, Чикаго, Бостоні тощо. Машина мала чітку ієрархічну структуру, на верхівці якої стояв бос, котрому були віддані місцеві лідери бізнесу, обрані посадовці та призначені чиновники. Вони за-

безпечували високу явку виборців, які неодмінно віддавали голоси за політичну силу боса. Партія-переможець, своєю чергою, віддячувала прихильникам посадами, державними контрактами та іншими привілеями. Коло замикалося.

Найвідомішою політичною машиною вважають «Таммані-хол» – нью-йоркську організацію Демократичної партії, яка контролювала висування кандидатів та патронаж на Мангеттені з 1854 по 1934 рік. Зокрема, сприяла включенню в політичне життя Америки мігрантів, які були дисциплінованими виборцями. Утім, політичні машини

потребували мінімальної переваги, щоб здобувати перемогу для своїх босів, тож скористалися ними переважно вихідці з Ірландії. Пізнішим іммігрантам (зокрема, й українцям) сподіватися на якісь вигоди від співпраці з ними вже не випадало.

Спочатку прогресисти вимагали звільнення корумпованих політиків, у чому їм допомагали макрейкери (з англійської – ті, які розгрібають бруд) – журналісти, які у своїх розслідуваннях викривали політичну корупцію. Проте невдовзі стало зрозуміло, що зміни окремих особистостей мало: щоб обійти босів, треба переінакшити систему. Експериментальним майданчиком прогресистів став штат Орегон, де 1902 року дали громадянам можливість затверджувати закони та зміни до Конституції штату на референдумах, 1908-го – право відкликати обраних посадовців. Там уперше запровадили загальнонародні вибори сенаторів (до цього їх обирали законодавчі органи штати) та праймеріз (внутрішньопартійні вибори,

які дозволяють рядовим членам партії визначати кандидатів у президенти).

Новації швидко охопили всю країну, а всенародне обрання сенаторів було навіть закріплене в Конституції поправкою 17 (1913 рік). Прогресисти також домоглися поширення виборчого права на жінок (поправка 19, 1920 рік). Утім, не всі реформи були вдалими: того самого 1920-го поправкою 18 було за-

РЕФОРМИ НОВОГО КУРСУ ПРОДЕМОНСТРУВАЛИ, ЩО ДЕРЖАВА ЗДАТНА ЗНАХОДИТИ ВИХІД ІЗ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

ВЕЛИКА
ДЕПРЕСІЯ.
Закономір-
ний кінець
олігархічної
економіки

проваджено сухий закон (заборону виготовляти, продавати та транспортувати алкоголь). Його підтримало чимало прогресистів, які вважали салуни (шинки) одним з елементів політичної машини. Сухий закон, однак, виявився неефективним – алкоголь виготовляли підпільно або доставляли контрабандно, тож 1930 року поправку 18 було скасовано.

ВІД ПРОГРЕСИЗМУ ДО НОВОГО КУРСУ

Американський середній клас, який сформувався якраз наприкінці XIX століття, ставився підозріло як до бізнес-еліти, так і до радикальних робітничих та селянських рухів. Тому прогресисти вимагали від держави регулювання ринків, яке б гарантувало конкуренцію та вільне підприємництво. У 1887 році Конгрес ухвалив закон, який регулював залізничний транспорт, а в 1890-му – антитрастовий закон, проте довгий час вони практично не виконувалися. Реальні прогресивні реформи в економіці розпочав президент-демократ Вудро Вільсон, який 1913-го домігся запровадження невеликого прибуткового податку (поправка 16) і створив Федеральну резервну систему (державно-приватне партнерство, що виконує роль центробанку США).

На початку 1920-х, однак, потенціал прогресистів вичерпався, а Сполучені Штати все ще залишалися країною кричущої соціальної нерівності. Там не

було системи соціального забезпечення, яка вже діяла в багатьох європейських державах, а республіканська адміністрація опиралася закликам збільшити оподаткування задля фінансування соціальних програм, обстоюючи політику невтручання в економічні процеси. Усе змінила Велика депресія з 1929 по 1933 рік: безробіття зросло з 4 до 25%, а промислове виробництво зменшилося на третину, ціни знизилися на 20%. Попри надлишок продуктів, траплялися випадки голодної смерті. Країну треба було рятувати, і 1933-го, щойно вступивши на посаду, президент-демократ Франклін Делано Рузвельт оголосив політику Нового курсу.

Він негайно вніс до Конгресу й дістав схвалення близько 70 законопроектів, спрямованих на порятунок банківської системи та оздоровлення реального сектору економіки. Зокрема, кількість банків було зменшено на 4 тис., працевлаштовано на державних проєктах чимало безробітних, почав працювати соціальний захист. Президент відверто експериментував, намагаючись знайти ліки для економіки. І хоча деякі з його ініціатив виявилися невдалими, загалом реформи Нового курсу продемонстрували, що держава здатна знаходити вихід із кризових ситуацій. Федеральний уряд став арбітром у суперечках різних суспільних класів та груп.

Наприкінці 1930-х американський бізнес був уже не всемогутнім – йому доводилося конкурувати за вплив із потужним робітничим рухом, фермерами, споживачами, яких тепер захищали численні урядові інституції. Чимало експертів ставлять під питання заслуги Рузвельта – американська економіка справді остаточно відновилася під час Другої світової війни, проте саме його Новому курсу США завдячують економічним бумом 1950-х років, який привів до підвищення рівня життя як середнього класу, так і бідніших прошарків населення. Він же надихнув у 1960-х президента Ліндона Джонсона на проведення соціальних реформ, спрямованих на побудову Великого суспільства, в якому не буде бідних. ■

За будь-якої погоди, на будь-якій дорозі.

Система повного приводу від Mercedes-Benz

Е-Клас 250 CDI 4MATIC

www.mercedes-benz.ua

0 800 500 160

(Дзвінки зі стаціонарних телефонів в межах України безкоштовні)

Mercedes-Benz
Найкраще або нічого.